

Eli Støa
Åshild Lappegard Hauge
Karine Denizou
Ragne Øwre Thorshaug
Anne Sigfrid Grønseth

Bokvalitet i asylmottak

En veileder

© NTNU - Fakultet for arkitektur og billedkunst

ISBN 978-82-7551-118-6

Foto omslag

Makers´ Hub Oslo
Karine Denizou

Grafisk formgivning

Erika Henriksson
Anders Gunleiksrud
Ole Tolstad

Trykk

Skipnes Kommunikasjon AS
2016

Opplag

500

Finansiering

Produksjonen av heftet er støttet av
Norges Forskningsråd (prosjektnummer 213091)
Utlendingsdirektoratet (UDI)

Bokvalitet i asylmottak

En veileder

Eli Støa
Åshild Lappegard Hauge
Karine Denizou
Ragne Øwre Thorshaug
Anne Sigfrid Grønseth

Innhold

Forord	4
Innledning	5
Mål	5
Målgruppe	5
Tema	5
Del 1. Identitet og deltakelse	9
Skape en positiv identitet hos beboerne	11
Integrering og deltakelse	13
Selvstendighet og ansvar for eget hverdagsliv	15
Oppsummering – Del 1	15
Del 2. Rom for aktiviteter	17
Midlertidige hjem	19
Utearealer	19
Felles oppholdsrom og aktivitetsrom	19
Mellomrom	21
Lekerom	21
Kontemplasjonsrom	23
Rom for lekselesing og studier	23
Kjøkken	23
Toalett og bad	24
Vaskerom og bøttekott	24
Tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne	24
Oppsummering – Del 2	25

Del 3. Privatliv, trygghet og helse	27
Sårbarhet	29
Privatliv	29
Trygghet	33
Sikkerhet	35
Fysisk helse	37
Oppsummering – Del 3	39
Del 4. Planlegging, vedlikehold og etterbruk	41
Planlegging og etablering	43
Vedlikehold og drift	47
Langsiktighet og etterbruk	48
Oppsummering - Del 4	49
Vedlegg: Gjeldende lover og regler som har betydning for etablering og drift av mottak	50
Referanser	52

Forord

Dette heftet er et av flere resultater fra et forskningsprosjekt om bokkvalitet i asylmottak. Prosjektet «What Buildings Do – The Effect of the Physical Environment on Quality of Life of Asylum Seekers», startet opp i 2012 og skal avsluttes i 2017. Det er i hovedsak finansiert av Norges Forskningsråd gjennom FRIHUM programmet, men har også mottatt tilskudd fra Utlendingsdirektoratet (UDI) i tillegg til at prosjektdeltakerne Fakultet for Arkitektur og Billedkunst NTNU, SINTEF Byggforsk og Høgskolen i Lillehammer har bidratt med noe egeninnsats.

Anbefalingene som framkommer i heftet er basert på casestudier med intervjuer av ansatte og beboere i 2014 og 2015, en spørreundersøkelse som ble gjennomført til alle norske mottak i 2013, samt annen forskning på feltet og eksisterende bransjenormer for bokkvalitet. Prosjektgruppen har bestått av Eli Støa (prosjektleder, NTNU), Åshild Lappegard Hauge og Karine Denizou (SINTEF Byggforsk) Ragne Øwre Thorshaug og Erika Henriksson (NTNU) og Einar Strumse og Anne Sigfrid Grønseth (Høgskolen i Lillehammer).

Innholdet i heftet har vært diskutert i flere runder med en referansegruppe som har bestått av: Kato Helgheim (HERO), Lars Steinar Hansen (UDI), Berit Berg (NTNU), Nora Sveaass (UiO), Mohamed Bashir Jama Farah (Norsk Folkehjelp/HERO), Tom Hjertholm (Norsk Folkehjelp), Camilla Risan (NOAS) (til desember 2014), Omar Ishak (NOAS) og Solvei Skogstad (NOAS) (fra januar 2015).

Ansvarlig for billedredaksjon og layout har vært Erika Henriksson, Anders Gunleiksrud og Ole Tolstad, Fakultet for Arkitektur og Billedkunst, NTNU.

Stor takk til alle som har deltatt med synspunkter og innspill!

*Eli Støa
Åshild Lappegard Hauge
Karine Denizou
Ragne Øwre Thorshaug
Anne Sigfrid Grønseth*

Trondheim, Oslo og Lillehammer, Mai 2016

Innledning

Asylmottakene skal i følge norske myndigheter ha en “nøktern men forsvarlig standard”.¹ De etableres oftest i eksisterende bygningsmasse, gjerne i tidligere helseinstitusjoner, hoteller og brakkerigger, men også i hybelhus og vanlige boliger. I tillegg til store variasjoner når det gjelder boligløsninger er også bokvaliteten i mottakene svært varierende. Det finnes per i dag ikke noen minstandard for bokvalitet for asylsøkere i Norge, og det blir derfor i stor grad opp til den enkelte driftsoperatør og UDI å avgjøre hva som er tilstrekkelig kvalitet i vurderingen av hvert enkelt tilbud.

Mål

Målet med denne veilederen er å bidra til å sikre grunnleggende bokvaliteter i norske asylmottak. Heller enn å angi minstekrav og konkrete løsninger, beskrives hvilke kvaliteter som bør etterstrebtes. Én løsning på ett mottak er ikke nødvendigvis den beste for andre. Veilederen skal supplere UDIs *Krav til innkvarteringstilbud*², og er ment å gi grunnlag for å utøve et godt skjønns ved både etablering og tilsyn av mottak.³ Den skal inspirere de som arbeider i bransjen til å få det beste ut av de eksisterende rammene, finne egnet bygningsmasse eller planlegge ny, og få til gode samarbeidsprosesser med deltakende aktører. Veilederen viser:

- Aspekter ved asylsøkernes livssituasjon og integreringsprosess som påvirkes av fysiske omgivelser og bokvalitet
- Kvaliteter ved de fysiske omgivelsene i asylmottakene som kan bidra til en verdig livssituasjon og en best mulig integrerings- eller returprosess
- Eksempler på løsninger som kan fungere som inspirasjon ved planlegging, etablering og drift av mottak

Målgruppe

Målgruppen for veilederen er alle som planlegger, utformer, etablerer, drifter og jobber på mottak, UDI, kommuner, kontrollorganer og politikere. Det vil også være nyttig for studenter, akademikere og andre som er opptatt av hvilken rolle de fysiske omgivelsene kan spille for å bidra til et inkluderende samfunn.

Tema

Veilederen omhandler et bredt spekter av temaer knyttet til fysiske omgivelser, fra lokalisering til detaljering og materialbruk, og kan knyttes både til sentraliserte og desentraliserte mottak. Det er delt inn i fire temaer:

- 1) Identitet og deltakelse
- 2) Rom for aktiviteter
- 3) Privatliv, trygghet og helse
- 4) Planlegging, etterbruk og vedlikehold

Hver del avsluttes med en oppsummering av de viktigste anbefalingene. Det gis også referanser og lenker til mer utfyllende informasjon. Noen av tiltakene vil være mer ressurskrevende enn andre, både økonomisk og i form av kompetanse. Mange av forslagene og anbefalingene behøver ikke kreve ekstra ressurser, men handler først og fremst om å være bevisst hvordan kvaliteten på de fysiske omgivelsene på et mottak med enkle midler kan økes.

Asylmottakene er ikke bare steder å bo, men er også arbeidsplasser for mange mennesker. I dette heftet fokuserer vi på beboernes behov, det vil si at anbefalingene i liten grad er knyttet til organiseringen og utformingen av mottaksadministrasjonen. Vi tror likevel at det å legge til rette for best mulig bokvalitet også vil bidra til å gjøre mottakene til gode arbeidsplasser.

¹ Utlendingsdirektoratet, 2008/2015

² Utlendingsdirektoratet, 2008/2015

³ For øvrig vises det til Byggforskserien som har en egen anvisning for «Utforming av asylmottak» (Byggforskserien) og som inneholder flere anbefalinger.

Heftet er først og fremst skrevet med tanke på ordinære mottak, men vil også være relevant for transittmottak, avdelinger for enslige mindreårige og tilrettelagte avdelinger.⁴ Beboernes boligbehov og preferanser vil avhenge av alder, livsfase, familiesituasjon, helsesituasjon og bakgrunn. Slike ulikheter blir tatt opp under de aktuelle temaene.

Asylmottak er aldri ment å være permanente hjem for mennesker, og det er et overordnet mål å redusere botiden på norske mottak. Likevel vet vi at mange blir boende lengre enn det som opprinnelig var intensjonen. I desember 2014 hadde 36 prosent av asylsøkerne bodd mer enn 1,5 år, og 25 prosent mer enn tre år på mottak.⁵ Mye tyder på at botiden vil øke dersom antallet asylsøkere fortsetter å øke som

det har gjort i 2015. Vurderinger av hva som er akseptabel bokkvalitet må ses i forhold til botiden. I perioder med store ankomster vil det nok være nødvendig å akseptere en noe lavere standard for kortere opphold. Anbefalingene i dette heftet er derfor hovedsakelig rettet mot å forbedre bokkvaliteten i mottak hvor asylsøkerne blir boende lengre enn et par måneder.

Selv om den materielle standarden ved norske mottak antas å ligge noe over minimumsstandardene angitt i EUs mottaksdirektiv⁶, er det likevel et godt stykke å gå når det gjelder å anerkjenne den betydningen utforming og lokalisering av asylmottak har for asylsøkernes livskvalitet og integreringsprosess. Håpet vårt er at dette heftet vil være et skritt på veien.

Eksempler på norske asylmottak

Foto (fra venstre): Stine Glennås, Eli Støa, Arnheiður Ófeigsdóttir og Ragne Øwre Thorshaug

⁴Se: <http://www.udi.no/ord-og-begreper/asylmottak-ulike-typer/>

⁵Hauge et al, 2015

⁶Brekke og Vevstad, 2007

Del 1

Identitet og deltakelse

Hvordan kan mottaket med sin lokalisering og utforming bidra til at asylsøkerne ses som likeverdige mennesker og selvstendige individer som får beholde sin verdighet og integritet?

Bygninger og uteområder som skiller seg negativt ut fra omgivelsene enten estetisk eller ved å være preget av manglende vedlikehold, rot og kanskje utradisjonell bruk, kan virke stigmatiserende og dermed påvirke lokalbefolkningens og nabolagets oppfatninger av beboerne på en negativ måte. På samme måte kan lokaliseringen av mottak i områder som ikke er egnet for boliger på grunn av for eksempel støy, avstand til sentrumsfunksjoner og lignende, signalisere mangel på vilje til inkludering og vanskeliggjøre deltakelse i samfunnet.

Forholdet til omgivelsene

Store institusjonslignende bygninger skaper inntrykk av at asylsøkere er klienter, og ikke enkeltmennesker med ulike baggrunn og forskjellige behov. På denne siden vises eksempler på botilbud som er delvis brutt ned i mindre enheter og der bebyggelsen er integrert i omgivelsene, til venstre i et boligområde, i midten som del av et sykehusområde og til høyre i en tett bysituasjon.

Hjemlige omgivelser

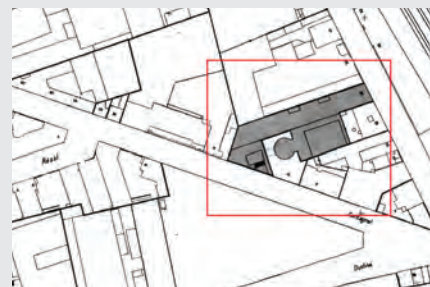
Prosjektet består av 14 boliger for funksjonshemmede, og er organisert som en landsby. Hvert hus består av fire bolig-enheter. I tillegg er ett av husene tatt i bruk til administrasjon og fellesarealer. Målet er at beboerne skal oppleve at de bor og lever som alle andre.

Menneskelig skala

Som en del av Næstved sykehus på Sjælland, er det bygget et rådgivingscenter for kreftpasienter. Bygningen er brutt ned i sju mindre volum som er organisert rundt to skjermede gårdsrom. Det er lagt vekt på å skape rom og soner som oppleves som trygge, nære og hjemlige og som dermed kan bidra til å redusere stress og ubehag hos mennesker i krevende livssituasjoner.

En del av byen

Midt i Paris ligger Cité de Refuge, som ble bygget for hjemløse på 1920-tallet. Senteret er drevet av Frelsesarméen og er nylig rehabilitert. Bygningen inngår i den tette parisiske byveven, og viser på den måten at beboerne her tilhører byen som alle andre. Det ligger også en symbolikk i at bygningen ble utformet av de kjente og banebrytende arkitektene Le Corbusier og Pierre Jeanneret, og at den står fram fra omgivelsene med sitt moderne formspråk, store glassflater og primærfarger. På den måten gis beboergruppen en positiv identitet og verdighet.

Prosjektnavn: Todlaw, boliger for funksjonshemmede (2008)
Sted: Duns, Skottland
Arkitekt: Oliver Chapman Architects
Byggherre: Scottish Borders Council, NHS og Berwickshire Housing Association
Foto: Angus Bremner / Paul Zanre
Mer info: www.oliverchapmanarchitects.com/todlaw-supported-housing-duns

Prosjektnavn: LIVSRUM Rådgivingscenter for kreftpasienter (2012)
Sted: Næstved, Danmark
Arkitekt: EFFEKT
Byggherre: Realdania, Kræftens Bekæmpelse
Foto: ©EFFEKT
Mer info: www.effekt.dk/liv

Prosjektnavn: Cité de Refuge, boliger for hjemløse (1929)
Arkitekt: Le Corbusier og Pierre Jeanneret
Sted: Paris, Frankrike
Byggherre / eier: Frelsesarméen (Armée du Salut)
Foto: ©FLC 2016
Mer info: www.fondationlecorbusier.fr

Skape en positiv identitet hos beboerne

Asylmottak tar ofte i bruk eldre, nedslitte bygg fordi de er de rimeligste på markedet. Dessuten blir bygningene gjerne utsatt for ekstra hard bruk når mange mennesker bor sammen på få kvadratmeter, og mange av beboerne ikke er vant med materialer og tekniske løsninger som er vanlige i norske boliger eller bygninger. Mangel på sosialt nettverk og økonomiske ressurser gjør dessuten at mange oppholder seg på mottaket store deler av døgnet⁷, noe som fører til ekstra hard slitasje.

Omgivelser som skiller seg ut?

Bygningene som brukes til asylmottak skal i utgangspunktet tilfredsstillende norske standarder og forskrifter når det gjelder visuell kvalitet, tetthet, inneklima og tekniske anlegg (se del 4). Det vil likevel ofte være en avveining av hva som skal kreves av bygningsmessige tiltak i forhold til midlertidigheten av tiltaket og kostnadsaspektet. Det er opp til kommunene å vurdere om det er grunnlag for brukstillatelse, og i siste instans til UDI å godkjenne boforholdene.⁸ I perioder med stort press for å etablere nye mottaksplasser kan listen for hva som er «bra nok» bli lagt så lavt at det kan gå på bekostning av beboernes helse og sikkerhet. Vi ser at standarden på asylmottakene enkelte ganger blir langt dårligere enn for andre vanskeligstilte beboergrupper.⁹

Hvis omgivelsene er rotete og ødelagte, vil forfallet fort eskalere. «Kaos leder fort til mer kaos»¹⁰, mens ryddige, rene og attraktive omgivelser kan bidra til godt sosialt miljø og bedre livskvalitet for beboerne. Velholdte utendørsomgivelser og åpne og inviterende adkomstområder kan også være med på å skape et positivt inntrykk av mottaket blant naboer og forbipasserende. Det har betydning både for lokalsamfunnets inntrykk av

mottakets beboere, for beboernes trivsel og for de ansattes trivsel og stolthet over å jobbe der.

Mottakene må ha gode og effektive rutiner for vedlikehold, og kan gjerne involvere beboerne i vedlikeholdet også utendørs. Slitte og ødelagte overflater og bygningsdeler må repareres og helst erstattes med mer robuste materialer som tåler slitasje. Ødelagte møbler og innredning må repareres eller fjernes. Velholdte utendørsomgivelser trenger ikke koste mye, men handler om å skape en bevissthet om at det er viktig, og om fordeling av ansvar mellom beboere og ansatte. Midler som settes av til vedlikehold og oppjustering av bygningsmassen må komme asylsøkerne til gode mens det har funksjon som asylmottak, og ikke benyttes først etter at mottaket er nedlagt.

Den danske avisen Politiken trykket høsten 2015 en **arkitektur-anmeldelse av tre danske asylmottak**. Det følgende er et sitat fra anmeldelsen, og understreker betydningen av at beboerne kan påvirke sine omgivelser: *“Centret er for nylig blevet farvesat med mørke farver af lilla i salen, bordeaux i ankomsthallen og forskellige grå nuancer på værelsesgangene, samtidig med at man har valgt et klart hierarki i skiltning og udsmykning. [...] Den særlige farvesætning og skiltning skyldes ikke en luksuriøs ekstrabevilling. Den er taget ud af centrets almindelige vedligeholdelsesbudget. Projektet er udtænkt af centrets leder, Michael Vinther, sammen med en tidligere medarbejder, Frederik Lindskov, som har udført det sammen med beboerne. [...] værdien i at give beboerne ejerskab over udsmykningen er ikke til at tage fejl af og heller ikke, at ideen er udført i overensstemmelse med husets arkitektur. Ifølge Michael Vinther har det haft en overraskende stor effekt. Ikke mindst i ankomsthallen, hvor de vigtige informationer modtages. Det har betydet en nedgang på 60 procent i det, man kalder utilsigtede hændelser, hvor frustrationer bryder løs.”* (fra Politiken.dk 13.09.2015)

⁷Hauge et al, 2015

⁸Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015

⁹Hauge et al, 2015

¹⁰Sitat fra en mottaksansatt, referert i Hauge et al, 2015

Påvirkningsmuligheter

Å komme som asylsøker til et nytt land innebærer ofte å forlate mye av det som er knyttet til ens identitet: hjem, familie, venner og arbeid. Selve asylsøkerprosessen og mottakssystemet fører i mange tilfeller til en forsterkning av følelsen av å være identitetsløs. Muligheter til å påvirke sine daglige omgivelser kan være et tiltak som kan motvirke denne følelsen og kanskje fungere som en måte å gjenvinne kontroll over eget liv.

Selvbygget bibliotek

Kongelunden asylsenter i Dragør, fikk i mars 2015 overlevert 10 000 bøker fra Bibliotekscenter for Integration ved Statsbiblioteket i Danmark. Utlånet av bøkene startet i oktober. Samtidig begynte beboere, sammen med studenter og andre frivillige, å planlegge og etterhvert bygge et nytt bibliotek i et ledig rom på mottaket. Det stod ferdig i mars 2016. Utlånet foregår en gang i uka og er kombinert med språktrening, undervisning i kulturforståelse og sosialt samvær.

Hvordan vil vi ha det rundt oss?

Beboere på Torshov mottak i Oslo har deltatt i ideedugnader og blitt enige om hvordan de kan forbedre sine fysiske omgivelser. Et av tiltakene var å male en av veggene i en felles oppholdsstue. Prosjektet var initiert av gruppen Makers' Hub som består av to interiørarkitekter og to arkitekter (tre av dem studenter), og ble gjennomført i tett samarbeid med beboerne på mottaket.

Uttrykke seg kunstnerisk

Det tyske prosjektet CUCULA har som mål å etablere en inkluderende kultur der asylsøkere kan komme ut av en tilstand der de ser seg selv som klienter eller «offer». Gjennom å åpne for at flyktninger kan uttrykke seg praktisk og skapende, gis de en stemme og en mulighet til å påvirke sin egen situasjon.

Prosjektnavn: Biblioteket i Kongelunden Asylsenter (2016)

Sted: Dragør, Danmark

Deltakere: Build a Way og Røde Kors i samarbeid med studenter og beboere

Foto: Bibliotek Kongelunden & Asylbibliotekerne

Mer info: m.facebook.com/asylbibliotek

Prosjektnavn: Maleverksted og idéedugnad (2016)

Sted: Torshov asylmottak, Oslo

Initiativtakere: Makers' Hub

Foto: Makers' Hub Oslo

Mer info: www.makershuboslo.com

Prosjektnavn: CUCULA - Refugees Company for Crafts and Design (etablert 2014)

Sted: Berlin, Tyskland

Deltakere: Kunstnere og designere i samarbeid med flyktninger

Foto: Verena Brüning

Mer info: www.cucula.org

Bygningsmessig standard handler om mer enn teknisk standard og overflater. Det handler også om arkitektoniske kvaliteter som dagslys, utsikt, høyde under taket, fargebruk, detaljering, innredning og til og med atmosfære. Dette er delvis gitt av kvaliteten på det bygget som tas i bruk til mottak, og delvis et resultat av hvordan oppgradering og vedlikehold skjer.

Integrering og deltakelse

Prinsippet om likeverd er sentralt i norsk planlegging og kommer særlig til uttrykk gjennom satsingen på universell utforming.¹¹ Det tar utgangspunkt i en tenkning om at alle skal ha like muligheter til å bo, leve og delta i samfunnet. Herunder er det et uttalt mål at de fysiske omgivelsene ikke skal føre til diskriminering.

«Universell utforming er å utforme produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming» (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2015)

Prinsippet er ofte knyttet til tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne (se s. 24), men det er også relevant i forhold til grupper som av ulike sosiale, kulturelle og politiske årsaker ikke har samme muligheter til deltakelse som andre. Når det gjelder asylsøkere, ser vi særlig at måten asylmottakene er lokalisert og organisert på har betydning for beboernes muligheter for integrering og til å benytte seg av og delta i lokalsamfunnet.

Lokalisering

Sentrumsnær beliggenhet bidrar til at asylsøkerne lettere kan ta del i lokalmiljøet og aktiviteter der. Det er dessuten besparende på driftsutgiftene hvis beboerne kan gå til fots til undervisning og andre aktiviteter. Det finnes en rekke eksempler på at mottakene får til gode avtaler med bruk av treningssenter og svømmebasseng i

nærheten. Bibliotek er også ofte et populært tilbud. Flere mottak har også egen kafe eller samarbeid med en kafe i sentrum, noe som er ideelt særlig når denne ligger i gangavstand fra mottaket.

Sentral beliggenhet gjør det også enklere for lokalbefolkningen å besøke mottaket og delta på arrangementer der. Mottaket og boligenhetene som benyttes bør derfor så langt det er mulig ligge i gangavstand til et lokalsentrum eller ha tilstrekkelig tilgang til rimelig kollektivtransport slik at beboerne enkelt kan komme seg til sentrum.

Lokaliseringen av mottak har også betydning for hvor synlig asylsøkerne blir som individer så vel som gruppe. For asylsøkere kan både anonymitet og synlighet ha en verdi. På små steder blir asylsøkerne lett synlige, noe som er positivt når lokalbefolkningen er åpen og vennlig innstilt. Det finnes en rekke eksempler på at asylsøkere trives godt på små steder, og at lokalbefolkningen er interessert i å bidra til deres trivsel. Spesielt kan mottak for enslige mindreårige dra nytte av å ligge i et transparent lokalmiljø.

Mange asylsøkere vil likevel helst bo i, eller i nærheten av, større byer. Den anonymiteten bylivet kan gi settes pris på av mange asylsøkere.¹² Større byer gir dessuten flere muligheter til aktiviteter og sosialt liv. Samtidig kan det være utfordrende å ha mottak i eller nær store byer fordi det er vanskeligere å ha oversikt over den enkelte beboer, og det kan for noen beboere bli kort vei til kriminelle miljøer. Helt eller delvis desentraliserte mottak i mellomstore byer og tettsteder som ligger nær sentrum og kan tilby både bymessige og mer landlige boliger, kan lettere svare på et mangfold av ulike behov hos beboerne.

¹¹Se bl.a. Barne- ungdoms- og familiedirektoratets nettside: <http://www.bufdir.no/uu/> og Direktoratet for byggkvalitet: <http://dibk.no/no/Tema/Universell-Utforming/>

¹²Hauge et al, 2015

Symbol på verdighet

Å legge omsorg i utformingen av omgivelsene kan forsterke et budskap om inkludering, toleranse og verdighet. Det gjelder både måten vi tar vare på kvaliteter i eksisterende bygg og måten nye bygninger blir utformet på. Ved å knytte positive assosiasjoner til den fysiske utformingen av omgivelsene, forsterkes et signal om at beboerne har verdi og er akseptert.

Atmosfære og bygningsdetaljer

I Thaulowsvei i Oslo ligger maleren Thaulows sommervilla fra 1860. I 2004 ble bygningen rehabilitert og bygget om til seks boliger for rusavhengige. Karakteristiske detaljer i den gamle sveitervillaen er bevart, og har både skapt stolthet og blitt tatt godt vare på av beboerne.

Prosjektnavn: Thaulowsvei, boliger for rusavhengige (1860 / 2004)
Sted: Majorstua, Oslo
Arkitekt for rehabiliteringen: Arkitektkontoret GASA AS v/Per Monsen
Foto: Karine Denizou
Mer info: www.bymisjon.no/Virksomheter/ByBo---Bymisjonens-boligsatsing/Booppfølging/Thaulows-vei

Arkitektonisk kvalitet

På Moholt i Trondheim ble det i 2005 bygget seks boliger for tidligere kriminelle og / eller rusavhengige. Tilbudet har fått navnet Veiskillet og fikk mye omtale for sitt moderne, rene uttrykk, sine store glassflater og for bruk av kvalitetsmaterialer både inne og ute. Prosjektet fikk blant annet hedrende omtale ved utdelingen av Statens byggeskikkpris i 2007 og ble tildelt Houens Fonds diplom i 2012. Arkitektens intensjon var nettopp å bidra til å styrke beboernes verdighet, blant annet gjennom å gjøre dem synlige i lokalmiljøet.

Prosjektnavn: Veiskillet, boliger for rusavhengige (2005)
Sted: Moholt, Trondheim
Arkitekt: Bård Helland
Byggherre: Kirkens Bymisjon
Foto: Bård Helland
Mer info: www.bymisjon.no/Virksomheter/Veiskillet-bolig

Selvstendighet og ansvar for eget hverdagsliv

Desentraliserte boligløsninger (se faktaboks) kan bidra til å normalisere asylsøkernes hverdagsliv, skape muligheter for egen aktivitet og mindre passivitet. Asylsøkerne blir lettere anerkjent som en likeverdig del av samfunnet når de bor på samme måte som alle andre. Asylsøkerne blir ofte mer selvstendige og uavhengige når de bor i vanlige boliger og nabolag enn når de bor i sentraliserte mottak.¹³ De må selv løse praktiske oppgaver og utfordringer i dagliglivet gjennom blant annet å benytte seg av fasiliteter i byen eller lokalsamfunnet, noe som kan bidra til større grad av sosial interaksjon med mennesker utenfor mottakene. Mye tyder på at desentraliserte mottak egner seg særlig godt for familier med barn.¹⁴ Se del 4 for mer om fordeler og ulemper med sentraliserte versus desentraliserte løsninger.

Også på sentraliserte mottak kan beboerne gis ansvar for praktiske oppgaver, rengjøring, vedlikehold o.l. UDI har utarbeidet egne retningslinjer med veileder for beboermedvirkning, som blant annet innebærer at det skal opprettes et samarbeidsråd / beboerråd som skal sikre best mulig samarbeid mellom beboerne og mottakets ledelse, og at beboerne tas med på råd og i beslutningsprosesser rundt saker som angår hverdagslivet på mottaket¹⁵ (se del 2).

Desentraliserte og sentraliserte mottak

Et desentralisert mottak har et hovedkontor med administrasjon for ansatte og boliger for asylsøkerne spredt rundt i lokalmiljøet. Delvis desentraliserte har også noen boliger og fellesrom i tilknytning til hovedkontoret i tillegg til desentraliserte enheter andre steder i byen eller i lokalsamfunnet. De fullt sentraliserte mottakene har kontorer og alle boliger samlet på campus eller i en institusjons bygning. Om lag tre av fire mottak var i 2013 helt eller delvis desentraliserte (Strumse et al, 2016).

¹³Hauge et al, 2015

¹⁴Søholt & Holm, 2010; Berg & Tronstad, 2015

¹⁵Utlendingsdirektoratet, 2008

Oppsummering - Del 1

Hvordan kan organisering av mottakene og fysiske omgivelser bidra til å styrke identitet og deltakelse?

- Skape en positiv identitet**
 - ▶ Unngå omgivelser som virker stigmatiserende, både når det gjelder beliggenhet og bygningsmessig standard
 - ▶ Unngå å benytte bygninger som gir negative assosiasjoner
 - ▶ Mest mulig åpen og inviterende adkomst og første etasje
 - ▶ Sørge for jevnlig vedlikehold
- Integrering og deltakelse**
 - ▶ Ha en kombinasjon av sentraliserte og desentraliserte boliger slik at asylsøkerne kan tilbys desentraliserte boliger hvis og når de ønsker det
 - ▶ Være lokalisert innenfor gangavstand til kollektivtransport og/eller sentrumsfunksjoner og skole¹⁶
- Selvstendighet og mestring**
 - ▶ Gi asylsøkerne ansvar gjennom å tilby plass i desentralisert enhet, dersom de ønsker det
 - ▶ Gi asylsøkerne ansvar for vedlikehold og andre praktiske oppgaver og muligheter til å gjøre tilpasninger

¹⁶I henhold til Opplæringsloven (§ 7-1) har elever i 2.-10. årstrinn rett til gratis skuss dersom de bor mer enn 4 km fra skolen. For elever i 1. årstrinn er grensen for gratis skuss 2 km. UDIs rundskriv RS 2008-035V1, pkt. 5.6 fastsetter en avstand på 6 km for at de skal dekke reiseutgifter til norskopplæring (Utlendingsdirektoratet, 2012/2016). Det er samme avstand som opplæringsloven fastsetter for elever på videregående.

OOOPS!

Del 2

Rom for aktiviteter

Hvordan kan de fysiske omgivelsene bidra til at beboerne kan ha et aktivt og meningsfullt hverdagsliv på mottaket? Hvor godt er det tilrettelagt for praktiske gjøremål og i hvilken grad kan beboerne ha sosial kontakt seg i mellom og med omverdenen?

Å fylle dagene med meningsfulle aktiviteter er viktig for alle mennesker. Det handler om å oppleve og få brukt og utviklet egne evner og ferdigheter, om mestring av hverdagslige gjøremål, om å gjøre nytte for seg, og om å inngå i sosiale sammenhenger. Aktivitetene skaper grunnlag for selvrespekt, stolthet og opplevelse av sosial tilhørighet. Veldig ofte er meningsfulle aktiviteter noe vi gjør sammen med andre, og de er dermed med på å skape og opprettholde bånd til og fellesskap med andre mennesker.

Tiden i et asylmottak er i stor grad preget av å vente, vente på svar på asylsøknaden eller klagebehandlingen, på å bli bosatt i en kommune eller på retur til hjemlandet dersom søknaden er avslått. I en hverdag med stor grad av usikkerhet med tanke på fremtiden blir det derfor særdeles viktig å kunne fylle ventetiden med aktiviteter som oppleves som meningsfulle.

Som for alle andre består hverdagslivet i et mottak av en rekke dagligdagse gjøremål. Både omstendighetene og omgivelsene påvirker hvorvidt gjøremålene er enkle å utføre, lystbetonte eller om de oppleves ubehagelige, stressende og utrygge.

Steder for fellesskap og uplanlagte aktiviteter

Å skape rom for sosialt fellesskap og uplanlagte aktiviteter er en måte å gi beboerne større grad av kontroll over eget liv. Eksemplene under viser hvordan rom av ulike størrelser og utforming kan tas i bruk.

Mellomrom

En utvidelse av korridoren fungerer som et sted å møtes, i dette tilfelles som felles arbeidsplass for beboerne i Teknobyen studentboliger i Trondheim.

Prosjektnavn: Teknobyen Studentboliger (2011)
Sted: Trondheim
Arkitekt: MEK Architects (Madrid) / LINK Arkitektur
Byggherre: Studentsamskipnaden i Trondheim
Foto: Miguel de Guzman
Mer info: www.muradoelvira.com/teknobyen-student-housing

Korridoren som oppholdssted

Sykehuset Vidarkliniken er utformet etter antroposofiske prinsipper som innebærer en vektlegging av å skape rom for ro og velvære. Arkitektoniske kvaliteter, også i korridoren, inspirerer til opphold og sosiale møter.

Prosjektnavn: Vidarkliniken, privat sykehus (1985)
Sted: Järna, Sverige
Arkitekt: Erik Asmussen
Eier: Stiftelsen Vidarkliniken
Foto: Gunilla Rombo/ Håkan Zätterlund, Asmussens Arkitektgrupp AB
Mer info: www.vidarkliniken.se/om/om-vidarkliniken/arkitektur

Taket som en ressurs

I Sharehouse Refugio i Berlin bor 20 nyankomne flyktninger sammen med like mange tyskere (mange av dem også med immigrant bakgrunn). Huset skal gi bolig og trygghet i en overgangsperiode for de som nettopp har kommet til landet. Beboerne får anledning til å utvikle nettverk og ferdigheter, og det legges vekt på sosiale og praktiske fellesaktiviteter. Et eksempel på dette er at taket er i ferd med å utvikles til både hage og kafé.

Prosjektnavn: Sharehouse Refugio (2015)
Sted: Berlin, Tyskland
Ansvarlig: Sharehaus Network (Sven Lager & Elke Naters) og Berlin City Mission (Gerold Vorländer).
Foto: Refugio Sharehouse Berlin
Mer info: <https://sharehaus.net/refugio/>

Midlertidige hjem

Selv om mottakene aldri er ment å skulle være beboernes permanente hjem, kan tanker om hjemlighet bidra til å forbedre bokvaliteten i mottak gjennom å øke bevisstheten om at botilbudet over tid bør handle om mer enn bare tak over hodet. Dette handler om å gjøre vurderinger knyttet til hvordan boforholdene kan bidra til å skape et så positivt hverdagsliv som mulig, som det å la beboerne kunne verne om eget privatliv, utføre hverdagsaktiviteter uten å møte motstand i de fysiske omgivelsene, og å ha et sosialt liv som de velger selv.

Det kan bety at det bør tilrettelegges for at beboerne kan kontrollere sine nærmeste omgivelser, for eksempel gjennom å gjøre tilpasninger i sitt eget rom eller andre deler av mottaket. Dette handler også om hvordan beboerne kan balansere mellom det å ha et privatliv og det å ha et sosialt liv, både på rommene der de sover og på mottaket for øvrig. Det handler også om tilgangen til steder for å sosialisere både inne på selve mottaket, i uteområdene og i lokalsamfunnet eller byen mottaket er plassert i. Lokaliseringen av mottakene er også viktig i denne sammenhengen fordi den påvirker muligheter til hverdagslige gjøremål som for eksempel å handle dagligvarer og benytte andre sentrumsfunksjoner.

Utearealer

Utearealene bør legges til rette for aktiviteter for ulike aldersgrupper. Det bør være lekeplasser for de minste, helst med benker for foreldrene rett ved. Der det er plass til det, bør det legges til rette for fotball, volleyball eller basketball som er aktiviteter som mange både unge og voksne liker og som kan bidra til å skape glede og knytte folk sammen. Hvis slike arenaer er tilgjengelige i nabolaget, bør beboerne oppmuntres til å benytte dem.

Steder å spise ute, grille og nyte sola sammen med andre, bør ligge mest mulig i ly for vinden og være lett tilgjengelig for alle som ønsker å bruke dem.

Hjem som kritisk verdi

Iris Marion Young (2005) argumenterer for at hjem er en kritisk verdi som er grunnleggende viktig for alle mennesker uansett hvilken situasjonen de befinner seg i. Hjem som kritisk verdi har fire grunnelementer som bør være allment tilgjengelig for alle mennesker. Disse verdiene er trygghet, individualisering, privatliv og bevaring av egen identitet. Trygghet er viktig fordi alle trenger et sted å være trygge, og ideelt sett skal et hjem være et slikt sted. Individualisering handler om det å kunne utføre grunnleggende hverdagshandlinger; å ha et sted hvor du kan organisere livet ditt og utføre aktiviteter med en viss rutine og sikkerhet. Privatliv er viktig fordi det handler om hver enkelts frihet til å kontrollere tilgangen til personlig informasjon og eiendeler. Til sist handler bevaring av egen identitet om retten til å beskytte det som er betydningsfullt for den enkelte. Hjemmet er stedet hvor vi skaper oss selv, og muligheten til å bevare vårt eget hjem er en viktig del av både individuell og kollektiv identitet.

Det kan også tilrettelegges for å etablere kjøkkenhager og blomsterbed. Utearealene kan dessuten fungere som arenaer der asylsøkerne kan møte naboer og andre fra lokalsamfunnet, dersom det arrangeres aktiviteter som er åpne for andre enn beboerne. Mulighetene er mange, og selvfølgelig avhengig av arealet og uteområdenes beskaffenhet. Alt i alt er det viktig å oppmuntre beboerne selv til å ta arealene i bruk slik de ønsker det og å tilrettelegge for dette.

Felles oppholdsrom og aktivitetsrom

Det å ha rom tilgjengelig hvor større eller mindre grupper beboere kan samles, har betydning for det sosiale miljøet på mottaket. Her kan ansatte eller beboere legge til rette for fellesaktiviteter og sammenkomster som bidrar til at beboerne blir kjent med hverandre. Det kan minske konfliktnivået og øke tryggheten ved mottaket, og bidra til at beboerne ikke blir passiviserte.

Rom for barn

Barn og ungdom trenger tumleplass og steder å utfolde seg på, spesielt i mottak der de private rommene ofte er små og deles av mange. Ekseplene under viser hvordan rom kan utformes spesielt med tanke på barns behov på offentlige steder, i barnehager, skoler og ungdomssentre. Det behøver ikke nødvendigvis kreve stor plass og mye ressurser, men handler mest om å utnytte de mulighetene som finnes i bygningsmassen.

Leken gjenbruk

På et nedlagt industriområde i Stavanger har avlagte gjenstander og elementer fra oljeindustrien fått nytt liv i en lekeparks planlagt og utformet i samarbeid med lokale barn og unge.

Prosjektnavn: Geopark (2008)
Sted: Stavanger
Arkitekt: Helen & Hard
Byggherre: Stavanger 2008
Foto: Emile Ashley
Mer info: www.helenhard.no/projects/geopark

Rolige nisjer

Når privatrommene gir få muligheter til å være alene, er det viktig at det finnes andre trygge steder der barn kan lese, høre på musikk og leke rolig sammen. Under ser vi eksempler på hvordan nisjer og rom under trappen kan utnyttes.

Prosjektnavn: Kindergarten 1220 wien (2010)
Sted: Wien, Østerrike
Arkitekt: kirsch ZT gmbh
Foto: Hertha Hurnhaus
Mer info: www.ckirsch.at/kindergarten-1220-wien.html

Prosjektnavn: Idretts- og kultursenter for ungdom (2008)
Sted: København, Danmark
Arkitekt: Dorte Mandrup Arkitekter & Cebra Arkitekter
Byggherre: Gentofte kommune
Foto: Adam Mørk
Mer info: <http://dortemandrup.dk/filter/Sport/youth-recreation-sports-culture-centre-gersonsvej-gentofte-2008>

Klatring og utfoldelsesmuligheter

Tavlevegger som det kan tegnes på, eller vegger med klatregrep, ribber eller lignende kan være enkle og rimelige tiltak som gir barn (og andre) ekstra utfoldelsesmuligheter.

Prosjektnavn: Akron Boys and Girls Club 2 (2007)
Sted: Akron, Alabama, USA
Arkitekt: Rural Studios
Foto: Timothy Hursley
Mer info: www.ruralstudio.org/projects/akron-boys-girls-club

Prosjektnavn: AN Kindergarten
Sted: Yokohama, Japan
Arkitekt: HIBINOSEKKEI + Youji no Shiro
Foto: HIBINOSEKKEI + Youji no Shiro
Mer info: www.archdaily.com/781271/an-kindergarten-hibinosek-kei-plus-youji-no-shiro

Studier av asylmottakene viser likevel at fellesrom ofte ikke brukes, eller at de ikke brukes som planlagt.¹⁷ Dette kan henge sammen med flere forhold. Hvis rommet bare kan benyttes sammen med ansatte fordi det bare er de som har nøkkel, påvirker det hvor ofte rommet tas i bruk. Og hvis beboerne må gå langt eller gå omveier for å komme til fellesrommene, vil det være en barriere for å bruke rommet. Hvis fellesrommet ligger langt unna resepsjonen og inngangspartiet vil det være mindre brukbart og kanskje oppleves som utrygt.

Et «trivelig» fellesrom vil bli brukt mer enn et som er upersonlig, rotete og preget av manglende vedlikehold. Hva som vurderes som trivelig er selvfølgelig både individuelt og kulturelt betinget, men generelt kan vi si at rommet bør være lyst og møblert på en måte som bidrar til sosiale aktiviteter. Møbler på rekke vendt mot TVen virker lite inkluderende og bidrar ikke i særlig grad til samtaler mellom beboerne. Ansvar for å holde orden i fellesrom pulveriseres lett hvis det er mange som bruker det. Det må derfor være klare ansvarsfordelinger for rydding. Møbler som er lette å vaske og enkle å flytte på er å foretrekke. Ødelagte møbler må fjernes og erstattes.

Felles oppholdsrom bør ideelt sett være plassert og utformet på en måte som gjør at de også kan tas i bruk til aktiviteter og arrangementer der folk utenfra lett kan inviteres inn. Det er en fordel om fellesrommet enten har eget kjøkken, eller at avstanden til kjøkkenet ikke er for stor. Beboerne bør involveres med tanke på hvilke aktiviteter som skal foregå og hva slags møblering og utforming de ønsker. Det bør stimuleres til at de selv kan ta initiativ til oppussing, maling, skaffe rimelige møbler og lignende.

Sambruk

Sambruk av fellesrommene vil gi best mulig utnyttelse av arealene. Det er oftest bedre med flere mindre rom enn noen få store, gjerne med mulighet for å slå sam-

men eller åpne opp mellom flere rom ved spesielle anledninger eller feiringer der mange deltar. I tillegg til å brukes til TV, filmvisning, biljard, som er det vanlige i fellesrommene på asylmottak, er det behov for rom til å drive med ulike hobbyer, trening, kurs, undervisning og ulike informasjonstiltak. Det bør også være lokaler for ulike mer arbeidslignende aktiviteter som for eksempel bruktbutikk, verksted, frisør og kunstatelier.

Mellomrom

Inngangsparti, trapperom og gangareal utgjør det vi kan kalle for 'mellomrom' på et mottak. Utformingen av mellomrommene har stor betydning for trivsel, trygghet, for opplevelsen av å bli ønsket velkommen og for hvor enkelt det er å finne fram. At korridorer og trapperom oppleves som trygge, er særlig viktig der hvor beboerne må gå et stykke mellom sine private rom og bad, kjøkken og vaske-rom. Ideelt sett bør avstanden mellom disse funksjonene gjøres så kort som mulig, men det er også mulig å tilføre mellomrommene kvaliteter som gjør at de kan fungere som uformelle oppholdssteder og dermed bli et positivt tilskudd til mottakets samlede areal. Fargebruk, belysning, dagslys, møblering o.l. er virkemidler som kan bidra til å øke kvaliteten og dermed også bruksverdien av mellomrommene. Problemet med slike mellomrom kan være at de blir en slags gråsoner mellom private og offentlige rom, der for eksempel kvinner kan føle seg utrygge dersom også menn de ikke kjenner har adgang¹⁸ (se s. 35). Dette kan løses ved at tilgangen til arealene reguleres, f.eks ved at bare beboerne som har tilknytning dit har nøkkel.

Lekerom

Rommene asylsøkerne bor på er ofte små og gir lite rom for lek og utfoldelse. Både for barna og deres foreldre er det viktig med fysiske arenaer som er tilrettelagt for barn. For lekerom eller barnebase¹⁹ gjelder mange av de

¹⁷Hauge et al, 2015

¹⁸Skogøy, 2008

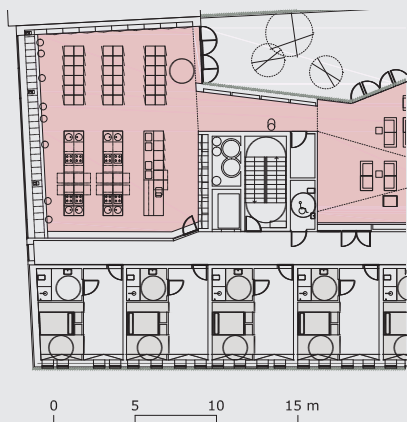
¹⁹UDI stiller krav til at det skal være barnebase dersom mottaket ikke tilbyr barnehageplasser til barn under 4 år (Utlendingsdirektoratet, 2008/2015)

Mat og måltider

I stedet for å være sosiale og hyggelige rom, blir kjøkken på asylmottak ofte steder der det oppstår konflikter og der beboerne vil oppholde seg minst mulig. Det henger både sammen med størrelsen og utformingen på rommet og innredningen, og med hvordan bruken og renholdet organiseres og gjennomføres. Eksemplene under viser hvordan det er mulig å få til velfungerende kjøkken i boformer der mange bor sammen og deler på fasilitetene.

Der 116 studenter deler kjøkken

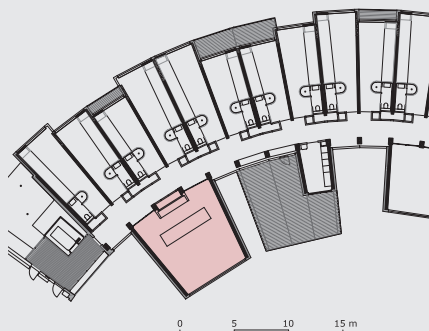
Alle de 116 beboerne i Teknobyen studenthus deler på kjøkkenet som ligger i 2. etasje i bygget. Alle har hvert sitt kjøleskap og plass for oppbevaring av tørrmat. Kjøkkenet har åtte arbeidssoner. Et kjøkken av denne størrelsen krever god organisering og at alle følger opp retningslinjer for bruk og renhold.

Prosjektnavn: Teknobyen Studentboliger (2011)
Sted: Trondheim
Arkitekt: MEK Architects (Madrid) / LINK Arkitektur
Byggherre: Studentsamskipnaden i Trondheim
Foto: Miguel de Guzman
Mer info: www.muradoelvira.com/teknobyen-student-housing

Kjøkkenet som sosialt rom

I Tietgenkollegiet vender de private rommene utover, mens kjøkken og andre fellesrom vender inn mot et felles indre uterom. Kjøkkenet fungerer som sosialt rom for grupper på 12 studenter. Herfra kan de se over til andre kjøkken og på den måten kan fellesskapet i bygningen som helhet styrkes.

Prosjektnavn: Tietgenkollegiet (2006)
Sted: København, Danmark
Arkitekt: Lundgaard & Tranberg Arkitekter
Byggherre: Fonden Tietgenkollegiet / Nordea Danmark Fonden
Foto: ©Lundgaard & Tranberg Arkitekter
Mer info: www.ltarkitekter.dk/tietgenkollegiet

Valgfrihet

Mennesker som er i sårbare situasjoner på grunn av sykdom eller traumatiske erfaringer, har behov for trygghet og mulighet til å skjerme seg mot omgivelsene og andre beboere. Det er viktig at disse beboerne fritt kan velge når og på hvilken måte de skal være sammen med andre. På sykehuset Vidarkliniken, der mindre felleskjøkken og spiseplasser er plassert på flere steder i hver etasje, gis stor grad av valgfrihet.

Prosjektnavn: Vidarkliniken, privat sykehus (1985)
Sted: Järna, Sverige
Arkitekt: Erik Asmussen
Eier: Stiftelsen Vidarkliniken
Foto: Gunilla Rombo/ Håkan Zätterlund, Asmussens Arkitekt-grupp AB
Mer info: www.vidarkliniken.se/om/om-vidarkliniken/arkitektur

samme utfordringene som for andre fellesrom. Rommet må ligge lett tilgjengelig i forhold til resepsjon og inngangsparti. Det må være rent, ryddig, lyst og varmt. Kanskje må de ansatte sette i gang aktiviteter der for at barnefamiliene skal bli vant til å bruke rommet, men aller helst bør foreldrene selv styre bruken. Også her kan de litt udefinerte mellomrommene gi muligheter for andre typer lek og opphold, spesielt for litt større barn, dersom det legges til rette for det.

Kontemplasjonsrom

Mottakene skal ha et rom der beboerne kan trekke seg tilbake for kontemplasjon. Det skal være religionsnøytralt, noe som innebærer at ingen enkeltgrupper eller religioner skal kunne 'ta over' rommet. Rommet må være varmt og trygt, og ha en beliggenhet, utforming og evt. utsmykning som bidrar til stillhet og kontemplasjon. Enkelte mottak oppfordrer beboere til å oppsøke kirker og religiøse samfunn i lokalmiljøet der mottaket ligger. Det kan gjøre at asylsøkerne kommer seg ut og treffer andre mennesker og kan delta i et større fellesskap.

Rom for lekselesing og studier

Mottakene skal ha et rom hvor skolebarn kan gjøre lekser og få leksehjelp dersom dette ikke kan ivaretas på annen måte. Dette rommet bør også kunne være tilgjengelig for andre beboere som har behov for stillhet og konsentrasjon i forbindelse med studier eller lignende. Eventuelt må man bli enige om definerte brukstider for ulike grupper.

Kjøkken

Matlaging og måltider er viktige kulturelle og sosiale aktiviteter. For asylsøkere kan det handle om å ta vare på lokale skikker og om å bli kjent med andre beboeres matkultur og danne grunnlag for sosialt samvær og bånd

med andre beboere og besøkende gjester. Beboere på mottak skal derfor ha tilgang til kjøkken der de selv kan lage mat. Godt med benkeplass må beregnes for å oppnå funksjonelle muligheter for matlaging, frittstående komfyrer uten avlastningsplass på siden er ikke særlig godt egnet. Det bør være maks 3 familier eller 10 enslige per komfyr. Det er også viktig med tilstrekkelig plass for lagring av kjøkkenutstyr og mat. Beboerne bør ha egne hyller og/eller låsbare skap til dette formålet.

En alenemor som bor på en kvinnekorridor på et sentralisert mottak forteller: «Datteren min har nettopp lært seg å gå, så om dagen har jeg fullt opp med å passe på henne. Hun går overalt, plutselig er hun inne på toalettet, plutselig er hun på kjøkkenet, og jeg må holde øye med henne hele tiden. Jeg prøver å lukke noen dører slik at hun ikke kan gå overalt. Noen dager prøver jeg å holde henne inne på rommet, men det er så lite, og hun er så aktiv. Det blir for trangt. Hvis jeg skal lage mat må jeg bære alle matvarene i den ene hånden og datteren min i den andre hånden inn på felleskjøkkenet, og så må jeg lage mat med den ene hånden og passe datteren min med den andre hånden. Det går ikke alltid så bra, så det er først når datteren min sovner om kveldene at jeg kan gå på kjøkkenet og lage mat, eller ta en dusj. Og selv da skynder jeg meg og løper gjennom korridoren og tilbake til rommet for å høre om hun fremdeles sover. Hvis hun ikke sover, får jeg ikke tid til å lage mat den dagen.» (Fra PhD-stipendiats Ragne Øwre Thorshaugs feltarbeid på asylmottak i 2015)

Disse bør være plassert i eller nær kjøkkenet, det er ikke gunstig at mat og utstyr må flyttes mellom privatrom og kjøkken. Disse valgene må ses i sammenheng med bemanning, størrelsen på mottaket og plasseringen av kjøkkenet.

Av hygieniske årsaker, og av hensyn til brannfare, er det behov for robuste materialer på kjøkkenet. Det anbefales overflater av stål eller fliser som er robuste og enkle å holde rent.

Det er viktig at det skapes muligheter for en positiv ramme rundt matlaging og måltider. Det har å gjøre med tilgang til dagslys, utsikt, møbler og innredning som er i god stand, gardiner, bilder på veggene osv, men det henger også sammen med renhold, mulighet for lufting og for å holde det ryddig. Det overordnede ansvaret for renhold ligger hos driftsoperatøren, men det er også viktig å involvere beboerne, for eksempel gjennom å la dem selv ta ansvar for bruk, rydding og renhold. Selv om det er beboerne som har ansvar for det daglige renholdet, må driftsoperatør sørge for at det skjer skikkelig nedvask og vedlikehold med jevne mellomrom.

Toalett og bad

Av hensyn til trivsel, trygghet og hygiene bør færrest mulig beboere dele på toalett og bad. Det er viktig med adskilte bad og toaletter for kvinner og menn. Der det bor barn, bør det være ekstra plass til stellebord og helst badekar. Kvinner og barn må ha tilgang på bad og toalett uten å gå gjennom fellesrom.²⁰ Det bør være maks 8 personer per dusj og per toalett.

Som for kjøkken, er renhold og god ventilasjon svært viktig. Også her ligger det overordnede ansvaret hos driftsoperatøren, men det bør etableres gode rutiner for bruk og renhold der også beboerne har definerte oppgaver. Badene bør ha materialbruk og overflater som er robuste og som er enkle å holde rene.

Fellesvaskeri i Tietgenkollegiet, København. Lundgaard & Tranberg Arkitekter (2006)
Foto: Karine Denizou

Vaskerom og bøttekott

Det er et krav fra UDI at beboerne skal ha gratis tilgang til vaskemaskin og tørk av klær. Det bør finnes egne vaskerom på mottaket med vaskemaskiner og enten tørkerom eller egne tørkerom og/eller tørkestativ. Det bør være maks 20 personer eller 5 familier per vaskemaskin. Hard bruk på grunn av mange beboere per vaskemaskin samt manglende kunnskaper om bruken av maskinene, fører ofte til at de brukes feil og dermed lettere går i stykker. Resultatet kan bli vannskader og maskiner som ofte må byttes ut. Det bør gis grundig opplæring i bruk av maskinene, og det anbefales å kjøpe inn robuste vaskemaskiner for storindustri og at informasjon og regler for bruk følges tett opp av de ansatte. Det bør settes av plass, gjerne i et eget rom, til utstyr for renhold av rommene.

Tilgjengelighet for personer med nedsatt funksjonsevne

Krav om tilgjengelighet vil være utfordrende å innføre i alle asylmottak, ettersom det i stor grad er snakk om å utnytte eksisterende bygninger, men det er likevel viktig at det fokuseres på tilrettelegging for beboere med særlige behov. Som påpekt også av andre forskere, handler mangelfull boligtilrettelegging ikke bare om rullestoladgang og fysisk tilgjengelighet, men også om naboforhold og trangboddhet.²¹ For mennesker med funksjonsnedsettelse vil muligheten til å skjerme sitt privatliv gjerne være av stor betydning. Det er også viktig å være oppmerksom på at tilpasning av boligløsninger ikke bare gjelder bevegelseshemmede, men også for personer med sansetap eller kognitive vansker.²²

«For synshemmete kan det være vanskelig å orientere seg i bygg som er kronglete å ta seg fram i, og for hørselshemmete kan det også være utfordrende å tilbringe hele døgnet i omgivelser som sansemesig ikke er tilrettelagt for dem. For personer med kognitive lidelser vil mangel på oversikt, mangel på plass, mangel på forutsigbarhet være utfordringer som kan forverre deres tilstand» (Kittelsaa & Berg, 2012: 89)

²⁰ Skogøy, 2008

²¹ Kittelsaa & Berg, 2012

²² Kittelsaa & Berg, 2012

Oppsummering - Del 2

Hvordan kan organisering av mottakene og fysiske omgivelser skape rom for meningsfulle aktiviteter?

Lek, rekreasjon og fysisk aktivitet	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Mottaket bør ha trygge og godt vedlikeholdte utendørs lekeplasser for barn under 6 år innenfor området ▶ Det bør være tilgang til muligheter for ballspill o.l. for større barn, ungdom og voksne på mottaksområdet eller i nærheten ▶ Beboerne bør ha tilgang til parker / naturområder, helst innenfor gangavstand ▶ Innendørs lekerom bør være synlige og lett tilgjengelige, lyse, varme og rene, med barnevennlig innredning og sitteplasser for foreldre og andre voksne ▶ Innendørs treningsrom bør ha egne brukstider for kvinner og menn
Være sammen med andre beboere	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Felles innendørs oppholdsrom bør være synlig og lett tilgjengelig, lyst, varmt og rent og ha rene og hele møbler. Rommet bør invitere til fellesskap og kunne brukes til ulike aktiviteter ▶ Det bør være adskilte oppholdsrom for menn og kvinner, evt. egne brukstider ▶ 'Mellomrom' bør utformes slik at de føles trygge og innbyr til uformelle møter og opphold
Sosialt kontakt med omverdenen	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Mottaket bør være utformet og ha arenaer som inviterer naboer og andre gjester på besøk
Lage mat og spise	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Kjøkkenet bør være utstyrt med komfyr, tilstrekkelig benkeplass for matlaging, vifte med avtrekk, oppvaskbenk og komfyrvakt. Det bør være maks 3 familier eller 10 enslige per komfyr ▶ Kjøkkenet bør ha vindu som kan åpnes ▶ Kjøkkenet bør ha spiseplass til grupper på 5-10 personer ▶ Kjøkkenet bør ha plass for oppbevaring av mat, nær kjøkkenet, gjerne låsbare skap ▶ I mottak med kantine bør beboerne ha tilgang til mindre te-kjøkken ▶ Det bør være utendørs bord og benker for måltider og sosialt samvær, mest mulig solrikt og skjermet for vær og vind
Underholdning og informasjon	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Beboerne skal ha tilgang til TV og internett ▶ Rom som brukes til informasjonstiltak bør også kunne benyttes til filmvisning, kulturinnslag o.l.
Lekselesing og studier	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Det bør være rom tilgjengelig som egner seg for uforstyrret arbeid / konsentrasjon
Arbeid / hobbyer	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Mottaket bør ha fleksible innendørs arealer (flerbruksrom) som egner seg til ulike hobbyer og arbeidslignende aktiviteter ▶ Det bør være muligheter for hagestell og dyrking ▶ Det bør være steder for reparasjon og stell av sykler, barnevogner o.a
Personlig hygiene	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Beboere bør ha tilgang til bad og toalett uten å gå gjennom felles oppholdsrom ▶ Toalett og bad bør ha materialbruk og overflater som er robuste og som er enkle å holde rene ▶ Det bør være maks 8 personer per dusj og per toalett
Praktiske gjøremål (vaske klær, rydde, gjøre rent)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Vaskerommet bør ha vaskemaskiner av god kvalitet og tydelig bruksveiledning. Det bør være maks 20 personer eller 5 familier per vaskemaskin ▶ Det bør settes av plass til rengjøringsutstyr

Del 3

Privatliv, trygghet og helse

Hvilke muligheter finnes for privatliv, og hvor trygg oppleves livssituasjonen i mottaket? Hvordan påvirker rommene og bygningen beboernes mentale og fysiske helse?

Trangboddhet og mangel på privatliv kan ha negative konsekvenser for menneskers mentale helse og livskvalitet.²³ Dette gjelder ikke minst for de asylsøkerne som har behov for å bearbeide traumatiske opplevelser og som ofte sliter med angst og depresjoner, foruten å være i en usikker livssituasjon med mange sosiale og kulturelle brudd og store omveltninger. I det følgende vil vi kort beskrive noe av det som kjennetegner asylsøkernes situasjon, og spesielt hos grupper blant dem som må beskrives som særlige sårbare. Deretter vil vi presentere noen forslag til hvordan de fysiske forholdene kan være med på å gi en best mulig ramme for hverdagslivet til beboerne på mottak, både når det gjelder mental og fysisk helse.

²³ Helgesen et al, 2014

Private rom

Å kunne skjerme om sin egen privatsfære er et allmennmenneskelig behov. Ideelt sett bør alle kunne tilbys et eget rom. Dersom det ikke lar seg gjøre, er det viktig å lete etter løsninger som gjør det mulig at den enkelte likevel kan trekke seg tilbake og ha et visst privatliv. Eksemplene under viser hvordan dette kan gjøres ved bruk av innredning, romdelere og lignende.

Kompakt innredning og lagring

Studenthyblene i Tietgenkollegiet er med sine 26 m² større enn de fleste rom på asylmottak. De kan likevel være et eksempel til inspirasjon når det gjelder hvordan garderobeskap, hyller og lagringskuffer er innebygget i den ene langveggen og samtidig danner nisjer for seng og opphold. Garderobeskapet er på hjul og kan fungere som en romdeler.

Prosjektnavn: Tietgenkollegiet (2006)

Sted: København, Danmark

Arkitekt: Lundgaard & Tranberg Arkitekter

Byggherre: Fonden Tietgenkollegiet / Nordea Danmark Fonden

Foto: ©Lundgaard & Tranberg Arkitekter

Mer info: www.ltarkitekter.dk/tietgenkollegiet

Privatliv og fleksibilitet

I 2005 ble det bygget en eksperiment-bolig for studenter på Nedre Elvehavn i Trondheim. Den ble tatt i bruk av studenter i et års tid før den ble flyttet og nå fungerer som en hytte på fjellet.

Boligen består av et fellesrom på 45 kvadratmeter bygget i massivtre. Tre private «sovebokser» kan flyttes rundt i fellesrommet og danne ulike sosiale og romlige sammenstillinger som kan endres over tid. Soveboksene fungerer både som møbler i fellesrommet, og som private soverom.

Prosjektnavn: TreStykker (2005)

Sted: Trondheim, Norge

TreStykker er en uavhengig workshop for arkitektstudenter ved de fire arkitektkollegiene i Norge: Arkitektur- og Designhøgskolen i Oslo, Bergen Arkitektskole, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og NTNU.

Foto: ©Trestykker

Mer info: www.trestykker.com/trestykker-2005

Sårbarhet

Asylsøkere er en sammensatt gruppe, og mange av dem er både ressurssterke og velfungerende. Likevel vil det til enhver tid være mange som kan anses som sårbare og av dem vil også mange ha behov for spesiell oppfølging eller tilrettelegging. Både i Norge og i andre land i Europa er det gjort undersøkelser for å finne frem til måter å identifisere sårbare asylsøkere på, med særlig fokus på hvilke behov de ulike asylsøkerne kan ha.²⁴ I norsk regelverk brukes betegnelsen «beboere med særskilte behov» og det slås fast i UDIs kravspesifikasjon at disse «så langt som mulig» skal ha en tilpasset boløsning.²⁵

I dette heftet går vi ikke spesifikt inn på alle de sårbare gruppene ulike behov når det gjelder fysiske løsninger, men noen grupper vil likevel bli nevnt spesielt der det er relevant. Det gjelder for eksempel ofre for tortur og overgrep og kvinner (se s 33 og s. 35).

Sårbare asylsøkere

Følgende er eksempler på beboere som kan være særlig sårbare (Sveaass, Vevstad & Brekke, 2012):

- Eldre mennesker
- Barn/enslige mindreårige
- Gravide kvinner
- Aleneforeldre med små barn
- Par med små barn
- Ofre for tortur
- Ofre for grov vold
- Ofre for voldtekt
- Ofre for seksuell vold
- Ofre for psykologisk vold
- Ofre for menneskehandel
- Ofre for tvangsgifte
- Ofre for kjønnslemlestelse
- Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner
- Mennesker med psykisk og fysisk funksjonshemming
- Mennesker med alvorlige psykiske lidelser
- Kronisk fysisk syke

²⁴ Brekke, Sveaass & Vevstad, 2010; Sveaass, Vevstad & Brekke, 2012

²⁵ Utlendingsdirektoratet, 2008/2015

²⁶ Seeberg, 2009; Seland & Liden, 2011; Lauritsen, 2012; Berg og Tronstad, 2015

²⁷ Strumse et al, 2016

Privatliv

Det at asylsøkere i utgangspunktet befinner seg i en usikker og sårbar livssituasjon, gjør at behovet for å kunne skjerme sitt privatliv gjerne vil være ekstra stort. Kulturelle og språklige barrierer mellom ulike grupper av asylsøkere kan også gjøre det ekstra krevende for mange å dele rom. Det er rimelig å anta at behovet for privatliv vil øke med lengden på oppholdet. For eksempel viser forskning gjennomført i asylmottak at det å bo for tett på andre over tid kan være relatert til psykiske lidelser og ha langsiktige negative effekter på barns utvikling.²⁶

Privatrom

Privatrommene på asylmottak brukes ofte til mye mer enn å sove i. Mange tilbringer store deler av dagen på rommet, de spiser der, ser på TV, bruker PC, leser eller studerer. De aller fleste beboere deler rom med andre, og rommene blir derfor ofte steder for sosialt samvær, både med andre beboere og med gjester.

Areal

Det ser ut til å være en sammenheng mellom trangboddedhet og konfliktnivå i asylmottak.²⁷ I Norge finnes det ikke noe krav om minsteareal for asylsøkeres soverom. Det finnes heller ikke bestemmelser om hvor mange enslige som kan dele rom. Å definere et minsteareal for beboerrom er omdiskutert fordi det vil være vanskelig å etterleve og kontrollere ettersom så mange ulike typer bygninger brukes som mottak.²⁸

Romstørrelsen må derfor vurderes etter skjønn, men skjønnnet må være basert på retningslinjer og lovverk. Byggeforskriftene har et minimumskrav på takhøyde som er 2,4 m i rom for varig opphold, men har ikke et minimumskrav for areal. Veilederen til byggeforskriftene (TEK 10) anbefaler likevel et minsteareal på 7 m².²⁹

²⁸ Flere europeiske land (Belgia, Hellas, Polen, Sverige og Storbritannia) har retningslinjer som fastsetter minimumsareal per beboer på asylmottak (EMN, 2014). Hvilke krav som gjelder for de ulike landene er imidlertid ikke tilgjengelig. Kartlegging av faktisk areal per person i en rekke EU-land viser en variasjon mellom 4 og 15 m² (ibid).

²⁹ Direktoratet for byggkvalitet, 2011

Stille rom

Mange rom er utformet først og fremst for å dekke praktiske og fysiologiske behov. Fysiske omgivelser påvirker også mental helse og velbefinnende. I asylmottak der mange beboere er i en vanskelig livssituasjon, er det spesielt viktig å kunne tilby steder som gir rom for kontemplasjon og stillhet.

Frirom

På taket til Kvinne- og barnklinikken ved St. Olavs Hospital i Trondheim ligger en liten spiralformet tre-paviljong. Arkitektene har jobbet med å skape en atomsfære av trygghet og ro der pårørende av kreftsyke barn kan trekke seg tilbake og samle krefter.

Prosjektnavn: Frirom (2013)
Sted: St.Olavs hospital, Trondheim
Arkitekter: Sunniva Huus Nordbø & Maren Storihe Ødegård
Finansiering: Gjensidigestiftelsen
Foto: Pasi Aalto
Mer info: <http://frirom.no/frirom-st-olavs-hospital>

Kontakt med naturen

En enkel benk, plassert alene i furuskogen, kan gi beboerne innenfor murene i Halden fengsel et sårt tiltrengt pusterom. Her er det mulig å nyte lave solstråler om våren og høre suset av trekronene og andre lyder fra naturen. Med litt omtanke og kreativitet kan det etableres steder utendørs der man kan være alene eller sammen med noen få andre som man kjenner og bryr seg om.

Prosjektnavn: Halden fengsel (2011)
Sted: Halden
Landskapsarkitektur/veg: Asplan Viak AS
Arkitekt: HLM arkitektur & Erik Møller arkitekter
Byggherre: Statsbygg
Foto: Asplan Viak as /v Anna Wathne
Mer info: www.asplanviak.no/prosjekt/10284/

Vi kan anta at dette gjelder rom for én person, selv om dette ikke er spesifikt angitt i veilederen.³⁰ Hvor trangt et rom oppleves har ikke bare sammenheng med hvor mange som deler det, men også hvem man deler det med. Et par kan for eksempel oppleve et mindre areal annerledes enn to fremmede som kanskje ikke en gang snakker samme språk. Utformingen av rommet har også betydning for hvor romslig eller trangt det oppleves. Store vindusflater eller ekstra takhøyde kan kompensere for lite areal.

Aktuelle normer for boareal i Norge:

- Husbankens minstestandard (som gjaldt fram til 2005) anbefalte 8-10 m² som et minimums areal for soverom (Husbanken, 1994).
- Normer for trangboddhet: Ifølge Statistisk sentralbyrå er en bolig trangbodd når den har færre beboelsesrom enn antall beboere eller at enslige kun disponerer ett rom (Statistisk sentralbyrå, 2013). «Oslohelse» definerer trangbodd boliger som boliger med mindre enn 20 m²/beboer (Oslo kommune, 2014), dvs. tilsvarende normen for studentboliger.
- Normer for studentboliger (i hht Husbankens tilskuddsregler): BRA per hybelenhet, (inkl. andel av fellesarealer) bør normalt ikke være under 20 m² (Husbanken, 2015). En hybelenhet regnes her for en person.

Utforming, innredning og møblering

Selv om det bare er for en midlertidig periode, skal et hverdagsliv foregå innen rammene av mottaket. Da er det viktig at beboerne har mulighet til å organisere omgivelsene på en måte som i størst mulig grad støtter opp under daglige aktiviteter.

Utformingen av de private rommene er gjerne gitt av den eksisterende bygningsmassen, og det vil være begrensede muligheter for å gjøre omfattende bygningsmessige inngrep. Likevel finnes det virkemidler som kan bidra til å øke bokvaliteten. Det kan være gjennom innredning, møblering og ved å sette sitt personlige preg på rommet gjennom fargebruk, pyntegenstander, bilder,

gardiner og andre tekstiler osv. I størst mulig grad bør det være mulig for beboerne selv å innrede rommene, så sant løsningene ikke går på bekostning av andre beboere eller brannsikkerhet.

Som et minimum bør det være plass til seng, bord, stol, kjøleskap m/frys (hvis dette ikke er tilgjengelig på kjøkkenet) og (låsbart) klesskap. Det må likevel være åpenhet for at noen beboere vil velge andre løsninger og ønsker å innrede rommet på en måte som de selv mener støtter opp under sine hverdagsaktiviteter. Der hvor flere deler rom bør man vurdere løsninger som gjør det mulig å dele inn rommet med gardiner, flyttbare skap eller hyller slik at beboerne kan skjerme sengen og den mest private delen av rommet mot innsyn dersom de ønsker det.

I tilfeller der det bygges nytt for asylsøkere, bør det tilstrebes løsninger som kombinerer arealeffektivitet med fleksibilitet, gode lagringsmuligheter, rikelig med dagslys og evt. ekstra takhøyde for hemslysninger. Dersom normene for studentboliger benyttes, muliggjøres etterbruk av asylmottakene som kan gjøre langsiktige investeringer mer aktuelle. Se del 4.

Lagringsplass

Trangboddheten i mange mottak gjør at det ofte er liten plass for oppbevaring av personlige eiendeler. Spesielt barnefamilier trenger plass til forskjellig utstyr til barn/baby, og dette glemmes ofte ved planlegging og etablering. I tillegg til klesskap på rommet og matskap på kjøkkenet, bør beboerne ha mulighet til å lagre ting i kjeller, på loft eller andre steder på mottaket.

Enerom

Ideelt sett bør enslige beboere kunne tilbys enerom dersom de ønsker det. Det er den beste måten å sikre tilstrekkelig privatliv på, og studier på mottak viser at enerom kan minske konfliktnivå og uro.³¹

³⁰ I henhold til informasjon gitt fra DiBK (personlig kommunikasjon, 07.03.2016), er anbefalingen på 7 m² basert på et minimumsvolum på 15 m³ som var gjeldende norm i norske forskrifter fram til 2010. Dette var igjen i henhold til normer utarbeidet av overlege Axel Holst allerede på slutten av 1800-tallet tilsa at hver person bør ha 15 m³ luft til disposisjon (Schmidt & Guttu, 2012)

³¹ Hauge et al, 2015; Strumse et al, 2016

Å ta i bruk uterom

Utendørsaktiviteter har en rekke positive helseeffekter. Dersom det finnes muligheter for å dyrke mat eller å ta i bruk tilgjengelige ressurser på tomte, kan dette også skape sosiale kontaktpunkter mot lokalsamfunnet.

Felleshage

I Berlin har flyktninger og asylsøkere rehabilitert eldre bygninger på en nedlagt gravplass og etablert en felleshage. Der lærer de seg å opparbeide jorden, plante og høste. Samtidig får de undervisning av frivillige i språk og kunnskap om det tyske samfunnet. Prosjektet er initiert av arkitektkontoret Raumlabor, den protestantiske kirken og ungdomskultursenteret Schlesische27. Mange av flyktningene har kunnskap og erfaringer som kommer til god nytte i prosjektet.

Prosjektnavn: Die Gärtneri (2015)

Sted: Berlin, Tyskland

Arkitekt: Raumlabor

Samarbeidspartnere: Youth-Art-Culture Schlesische27, og den protestantiske kirken

Foto: Die Gärtneri

Mer info: <http://raumlabor.net/die-gaertneri>

Eplehøsting på Torshov

Hver høst engasjeres beboerne på Torshov mottak i eplehøstingen. Ved hjelp av en biljekk og noen stålbøtter har en av de ansatte laget en enkel eplepresse som de bruker til å lage sin egen eplejuice. Det handler om å gjøre mest mulig ut av de ressursene som finnes på stedet.

Prosjektnavn: Site report on Asylum and Shelter Provisions in Torshov, Oslo (2015)

Sted: Oslo

Arkitekt: Eriksen & Skajaa Arkitekter

Oppdragsgiver: Oslo Arkitekturtriennale

Foto: Eriksen Skajaa Arkitekter/ Flimmer Film, foto: Christer Fasmer

Mer info: <https://vimeo.com/159261833> | <http://oslotriennale.no/torshov>

Dersom ventetiden kun hadde utgjort noen få måneder og hadde vært tydelig avgrenset, ville mange ha fungert greit med å dele rom for en periode, men når botiden blir opp mot et år eller mer, trenger mange et større vern om privatlivet. Vår anbefaling er derfor at det bør maksimalt bo to enslige per rom og at ingen (selv om de er i familie med hverandre) bør bo mer enn tre på rommet lenger enn tre måneder, unntatt etter eget ønske.

Et eget rom gir ikke bare større mulighet til å være alene, men også for å skape seg et midlertidig hjem med privatliv, trygghet, individualisering og bevaring av egen identitet.³²

Familier med barn

Vi vet fra forskning at barn som vokser opp i trangboddhet tenderer til å være mer slappe og døsig, senere i psyko-motorisk utvikling, sosialt tilbaketrukkne, viser lært hjelpe-løshet og forhøyete nivåer av fysiologisk stress. Foreldre i trangboddhet er mindre responsive til sine barn, og snakker mindre med barna sine.³³ I en studie av barns levekår i asylsøkerfasen, kom det fram at trangboddhet er en særlig utfordring når det gjelder boforhold for barn i mottak, for eksempel når foreldre og barn må dele sove-rom. Det skaper lett konflikter, og særlig oppleves dette som et problem for større barn og ungdommer. Familier med barn bør kunne disponere minst to rom slik at barn og voksne kan legge seg på forskjellig tid og hvor det er mulig å trekke seg tilbake.³⁴

Skjerming og kontroll

Asylsøkere som har vært utsatt for tortur eller andre former for overgrep er særlig følsomme overfor sterke lyder, lukter og synsinntrykk, og ikke minst overfor situasjoner som kan minne dem om det de har vært utsatt for. Det gjelder også situasjoner som kan misforstås og som bekrefter eller forsterker en følelse av mangel på kontroll.³⁵ De er ofte plaget av søvnforstyrrelser, mareritt, nedsatt konsentrasjon, hodepine, skvettenhet og frykt, skam og skyld, kronisk angst, depresjon, endret identitets- og

kroppssopplevelse, opplevelse av meningsløshet, mistillit til andre og endret tidsperspektiv.³⁶ Dette kan være komplekst og vanskelig og en situasjon som ofte vil kreve behandling og oppfølging av helsepersonell. Men fysiske omgivelser kan også påvirke situasjonen for denne gruppen asyl-søkere. Det handler blant annet om å tilby egne rom med god lydisolasjon og der beboerne har mulighet til å skjerme seg mot innsyn, mot for sterkt lys, og der de i størst mulig grad kan oppleve kontroll over sine omgivelser. For mange vil det kanskje være første gang på lenge at de kan være uforstyrret og trygge, enten alene eller sammen med familien sin.

Steder å være alene

På mottak der beboerne ikke har enerom bør de ha tilgang på rom der det er mulig å være alene, gjerne for stillhet, bønn og ettertanke, eller for andre aktiviteter som krever konsentrasjon som å lese, skrive, studere o.l. Rommet kan være enkelt, men likevel utformet slik at det oppleves som et godt sted å være. Det har med farger, møbler, material- bruk, utsikt, oppvarming etc å gjøre.

Der mottaket har egne utearealer, kan det også legges til rette for at det etableres steder utendørs, der det føles trygt og godt å være alene. Det kan være tilstrekkelig med en benk mot utsikten eller under et vakkert tre.

Trygghet

Trygghet på mottak vil være et viktig hensyn både for dem som bor der og for dem som arbeider der. De fleste asylsøkere kommer til landet for å søke beskyttelse og trygghet, mange av dem fra svært utrygge og truende forhold. Mange vil også bære med seg traumatiske erfaringer som i spesielle situasjoner kan utløse sinne, redsel eller andre former for problematisk atferd. Dette må være med i tenkningen både når det gjelder den fysiske organisering og innholdet i driften av mottakene.

³² Young, 2005

³³ Ferguson et al, 2013; Evans, 2006

³⁴ Berg & Tronstad, 2015

³⁵ Sveaass & Johansen, 2006

³⁶ Sveaass & Johansen, 2006; Varvin, 2015

Materialbruk og overflater

Boliger for asylsøkere er utsatt for stor slitasje siden mange mennesker ofte deler på begrensede arealer og fordi folk stadig flytter inn og ut. Overflater og innredning bør derfor være robuste og enkle å vedlikeholde og holde rene, uten at det går på bekostning av en hjemlig karakter.

Massivtre

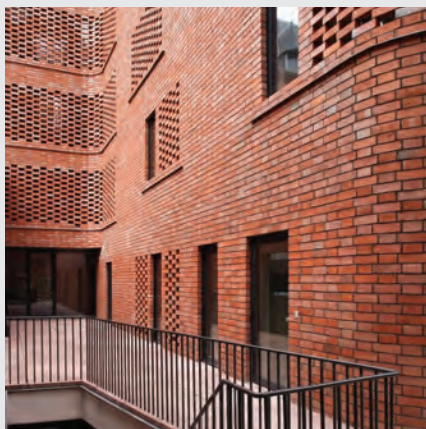
Overflater i tre har en varm karakter som gjør at det egner seg særlig godt i boliger. Det er dessuten robust i den forstand at det tåler inngrep. Beboerne kan henge opp bilder, sette opp hyller og annet, uten at det går ut over helheten.

Prosjektnavn: Boliger på Svartlamon (2005)
Sted: Trondheim
Arkitekt: Brendeland og Kristoffersen
Byggherre: Svartlamon Boligstiftelse
Foto: Jeroen Musch
Mer info: www.bkark.no/projects/svartlamoen-housing

Robuste materialer

Hvis man har et langsiktig perspektiv på et bygge- eller oppussingsprosjekt, kan det lønne seg å investere i solide materialer som tåler hard bruk og stadig skiftende beboere. Betong, stål, eikeparkett og teglstein er eksempler på slike materialer. Med omsorgsfull detaljering og utførelse kan også røffe materialer gi en hjemlig atmosfære.

Prosjektnavn: de Lork, boliger for mentalt syke (2014)
Sted: Brussel
Arkitekt: 51N4E
Byggherre: De Lork vzw
Foto: Filip Dujardin
Mer info: www.51n4e.com/project/de-lork

Prosjektnavn: Veiskillet, boliger for rusavhengige (2005)
Sted: Moholt, Trondheim
Arkitekt: Bård Helland
Byggherre: Kirkens Bymisjon
Foto: Bård Helland
Mer info: www.bymisjon.no/Virksomheter/Veiskillet-bolig

En spørreskjemaundersøkelse blant ansatte på mottak i 2013 viser at de fleste ansatte på mottak kjenner seg trygge, og opplever at konfliktnivået på mottaket er relativt lavt.³⁷ Det kan likevel være utfordringer knyttet til enkeltbeboere som må følges ekstra tett opp eller i situasjoner der frustrasjoner har bygget seg opp. Konflikter kan oppstå både mellom beboere og mellom beboere og ansatte.³⁸ Det er viktig at de ansatte er så synlige og lett tilgjengelige som mulig, noe som påvirkes både av hvor deres kontorer er lokalisert og om de sitter bak lukkede dører eller ikke.

Konfliktnivået påvirkes også av hvor mange som deler rom og hvem som bor sammen. De fleste mottak prøver å plassere folk med samme språk, etnisitet og kultur sammen.³⁹ Dette fremheves som viktig fordi det letter kommunikasjon og forståelse beboere i mellom. Også sammensetningen av beboere på mottaket totalt sett kan påvirke konfliktnivået. For eksempel kan familier med barn påvirke det sosiale miljøet på mottaket positivt, mens en opphoping av enslige, og spesielt dersom dette er asylsøkere som har fått avslag eller som venter på å bli returnert etter Dublin-avtalen, kan føre til økt konfliktnivå.⁴⁰

Trygghet mot overgrep og vold

Kvinner er særlig utsatt for overgrep både før, under og etter flukt. For kvinner på asylmottak betyr det en risiko for seksuell trakassering og overgrep, samt vold i nære relasjoner, noe som medfører at mange kvinner opplever en stor grad av utrygghet på mottakene.⁴¹

En rapport som ble utarbeidet på oppdrag fra Amnesty International i 2008, slår fast at tiltak som har å gjøre med den fysiske utformingen av mottak er svært vesentlige for å redusere frykt og for å forebygge overgrep.⁴² UDI stiller krav om egne oppholdsrom for kvinner, men i rapporten fremheves det at dette ikke er tilstrekkelig. Det er like viktig å ha egne avdelinger for kvinner eller

å tilby kvinner og familier med barn desentraliserte boliger.⁴³ Egne avdelinger for kvinner gir imidlertid ikke heller alltid den nødvendige opplevelsen av trygghet. Amnesty-rapporten vektlegger at kvinner må være sikret en reelt beskyttet privatsfære, det vil si tilgang til kjøkken, oppholdsrom og bad uten å krysse fellesarealer hvor menn også har adgang.⁴⁴ Det gjelder også barn som kan oppleve at det å bo tett på mange enslige menn skaper utrygghet.⁴⁵ Dette kan for eksempel gjøres ved å opprette egne familieleiligheter, eller bofellesskap der flere enslige kvinner deler bad, kjøkken og oppholdsrom. Leilighetene bør ideelt sett ha egen inngang.

Desentraliserte boligheter vil beskytte enkeltpersoners og familiers privatsfære. Problemet her kan være at kvinner blir mer sårbare for vold i nære relasjoner fordi mulighetene for å avdekke mishandling blir svekket.⁴⁶ Det er også en tendens til at barn og ungdom i sentraliserte mottak opplever noe større trygghet overfor flere voksenpersoner i tillegg til foreldrene enn de gjør i desentraliserte mottak.⁴⁷

Det kan også være grupper eller enkeltbeboere på mottak som av personvern hensyn, eller av frykt for menneskehandel, har behov for ekstra skjerming mot utenforstående. I noen situasjoner kan det være nødvendig å hindre at folk utenfra fritt kan bevege seg på mottakets område. Dette kan særlig være en aktuell problemstilling for mottak som ligger sentralt i byer. Det må dessuten sees i sammenheng med ønsket om å ha størst mulig grad av åpenhet mot lokalsamfunnet.

Sikkerhet

Sikkerhet har først og fremst med konstruksjonssikkerhet og brannsikkerhet å gjøre. Men det kan også handle om mer funksjonelle aspekter, for eksempel at dører på bad skal slå utover i tilfelle en beboer faller om på badet.

³⁷ Strumse et al, 2016

³⁸ Valenta, 2012

³⁹ Hauge et al, 2015

⁴⁰ Valenta, 2012; Hauge et al, 2015

⁴¹ Skogøy, 2008

⁴² Skogøy, 2008

⁴³ I følge Strumse et al (2016) har mer enn 95 % av mottakene egne opp-

holdsrom for kvinner, og over 80 % har egne avdelinger for kvinner

⁴⁴ Skogøy, 2008: 53

⁴⁵ Berg & Tronstad, 2015

⁴⁶ Berg og Sveaass, 2005

⁴⁷ Berg & Tronstad, 2015

Dagslys og utsikt

Det er velkjent at dagslys har en helsebringende effekt. I tillegg kan det å ha utsyn mot naturen eller et bylandskap gi mulighet til å følge med på det som skjer utenfor mottaket og til å ha noe å hvile øynene på.

En utvidelse av rommet

I små private rom kan ekstra takhøyde og store glassflater bidra til at rommet føles mindre trangt. Denne hybelen i et bokollektiv for ungdom på Svartlamon i Trondheim, har et gulvareal på 1,5 x 4,2 meter (6,3 m²). Et vindu fra gulv til tak utgjør den ene kortveggen. Taket skrår fra ca 4 m innerst til 4,5 m ved ytterveggen. De fleste beboerne har bygget en sovehems over døra i den indre delen av rommet. De små soverommene frigjør et større fellesareal i kollektivet.

Helsefremmende boliger

I dette prosjektet har målet vært å skape omgivelser for psykisk utviklingshemmede som gir dem ro og trygghet. Hvert beboerrom har to oppskalerte vinduer som vender i forskjellige retninger. Det gir i følge arkitekten en rikere atmosfære med ulike lysforhold og flere typer utsikt.

Skjerming mot lys og innsyn

De lyse nordiske sommernettene kan ofte bidra til å forsterke søvnproblemer, og det er derfor viktig å kunne gjøre soverommet så mørkt som mulig om natten.

Mange vil dessuten ha behov for å kunne skjerme seg mot innsyn fra forbigående. Kreative løsninger, som dette bambusflettverket på Veiskillet i Trondheim, kan fungere som en skjerming, samtidig som det sildrer lyset og skaper en spesiell atmosfære i rommet.

Prosjektnavn: Boliger på Svartlamon (2005)
Sted: Trondheim
Arkitekt: Brendeland og Kristoffersen
Byggherre: Svartlamon Boligstiftelse
Foto: Johan Fowelin
Mer info: www.bkark.no/projects/svartlamoen-housing

Prosjektnavn: Huis aan't Laar, boliger for psykisk utviklingshemmet ungdom (2012)
Sted: Zoersel, Belgia
Arkitekt: N51E4
Byggherre: Vzw Monnikenheide
Foto: Filip Dujardin
Plan: <http://www.archdaily.com/302992/huis-aan-t-laar-51n4e>
Mer info: www.51n4e.com/project/huis-aant-laar

Prosjektnavn: Veiskillet, boliger for rusavhengige (2005)
Sted: Moholt, Trondheim
Arkitekt: Bård Helland
Byggherre: Kirkens Bymisjon
Foto: Bård Helland
Mer info: www.bymisjon.no/Virksomheter/Veiskillet-bolig

Byggeforskriftene på disse områdene gjelder for asylmottak som for alle andre bygg, men slår inn først når det må søkes om bruksendring for etablering av mottak eller evt. når det bygges nytt (se del 4).

Brann

Det har i de senere årene blitt fokusert mye på brannsikkerhet i mottak. En overhyppighet av branner i asylmottak⁴⁸ har blant annet sammenheng med at beboerne ikke alltid er vant til utstyret som brukes for oppvarming og matlaging i Norge. Frustrasjon og fortvilelse kan dessuten føre til desperate handlinger, i verste fall ildspåsettelse. Det er derfor et stort fokus på brann i mottaksbransjen. UDI skjerpet i 2014 kravene til brannsikkerhet i sine krav til innkvarteringstilbud⁴⁹ både når det gjelder rutiner, utstyr og ikke minst personalets rolle og opplæring av beboerne. De fleste asylmottak bør i følge Direktoratet for Byggkvalitet (DiBK) defineres i risikoklasse 6 som blant annet innebærer automatisk brannslokkeanlegg (se avsnitt om Bruksendring, del 4). For mottak i vanlige boliger kan bygningen plasseres i risikoklasse 4 dersom beboerne kjenner rømningsveiene og kan komme i sikkerhet på en enkel måte.

Fysisk helse

Flere av temaene berørt tidligere i denne veilederen har betydning for asylsøkernes mentale helse. Dette avsnittet omhandler hvordan de fysiske omgivelsene kan påvirke beboernes fysiske helse.

Inneklima

Luftkvalitet, termisk komfort, lyd og lysforhold er faktorer som påvirker inneklimaet i en bygning og som i stor grad har konsekvenser for beboernes helse. Dårlig teknisk standard kan føre til problemer med fukt og muggsopp i bygninger, som kan settes i sammenheng med astma, allergier, luftveissykdommer, hodepine og

unormal trøtthet. Andre aspekter ved inneklimaet, som f.eks. støv og støy kan også skape helseutfordringer. Asylsøkere, og spesielt barna blant dem, er særlig utsatt siden mange av dem tilbringer store deler av dagen innendørs og på rom som både brukes som soverom og oppholdsrom.⁵⁰

Selv der mottak tar i bruk eksisterende, eldre bygninger, bør det være et mål at de tilfredsstillende myndighetenes krav til inneklima. De mest aktuelle temaene er knyttet til ventilasjon, termisk inneklima, radon, lyd og vibrasjoner, lys, utsyn, fukt mm. Det stilles også spesielle krav til våtrom.⁵¹ Noen av disse temaene beskrives nærmere under.

Ivaretagelse av inneklima i driftsperioden – informasjon og opplæring

Asylsøkere vil ha høyst forskjellige forutsetninger for å bruke og delta i drift og vedlikehold av en bolig slik at inneklima og andre kvaliteter ivaretas. Det er derfor vesentlig å gi tilstrekkelig informasjon og opplæring. Områder som bør dekkes:

- Bruk og regulering av oppvarmingssystem
- Behovet for ventilasjon og bruk av ventilasjonsmuligheter, inkludert vinduslufting
- Egnede rengjøringsmetoder for de materialene som er brukt
- Bruk av våtrom og andre sanitærinstallasjoner for å unngå skader
- Røyking og annen forurensning inne
- Spesielle hensyn

Akustikk

Støy og støv fra trafikk og andre generende aktiviteter i mottakenes nærområder kan redusere livskvalitet og skape helseproblemer.⁵² Slike forhold bør vurderes ved valg av beliggenhet.

Det er også viktig å håndtere støyproblematikk innendørs på mottakene siden støy mellom rom og mellom rom og korridor kan skape konflikter. Gruppering av beboere med samme livsstil og døgnrytme bør tilstrebes.

⁴⁸ Norsk Brannvernforening, 2010

⁴⁹ Utlendingsdirektoratet, 2008/20

⁵⁰ Bakke, 2014; Folkehelseinstituttet, 2013; Hauge et al, 2015

⁵¹ Direktoratet for byggkvalitet, 2011. Se TEK 10, §13

⁵² Fyrhi, 2012; Miljødirektoratet, 2014

I tillegg er det viktig å sikre best mulig lydisolering mellom rommene, spesielt der enslige unge voksne og familier med barn bor tett på hverandre.⁵³

Dagslys

Krav til dagslys i oppholdsrom må oppfylles også når rom innredes i underetasje. Soverommene bør utstyres med lystette gardiner/skjerming både for skjerming mot innsyn og dagslys.

Eksempler på gode dagslyssituasjoner fra mottak
Foto fra venstre: Karine Denizou, Eli Støa

Luftkvalitet og ventilasjon

Virksomheten skal planlegges, drives og avvikles slik at smittsomme sykdommer forebygges.⁵⁴ Balansert ventilasjon med varmegjenvinning gir muligheter for effektivt luftskifte med moderat energibehov, og er en foretrukket løsning. Ved mekanisk avtrekksventilasjon eller ventilasjon som er basert på naturlige drivkrefter, som kan være aktuelt i eldre bygninger, bør man tilstrebe løsninger som gir minst mulig trekkproblemer for å minske sannsynligheten for at ventilasjonsåpninger lukkes / tettes igjen.

Oppvarming

Vannbåren gulvvarme er en løsning som gir god plass-utnyttelse, enkelt renhold og liten risiko for overoppvarming. Elektrisk oppvarming med varmekabler i gulv eller panelovner kan gjøre at det oppstår skadelig høye temperaturer ved tildekking, men kan være det mest realistiske alternativet i eldre bebyggelse.

⁵³ Berg og Tronstad, 2015

⁵⁴ Sosial- og helsedirektoratet, 2003

Oppsummering – Del 3

Hvordan kan organisering av mottakene og fysiske omgivelser bidra til å sikre beboernes privatliv, trygghet og helse?

Privatliv	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Beboerne bør sikres best mulig muligheter for privatliv ▶ Rom skal være låsbare ▶ Rom bør tildeles etter individuell vurdering ▶ Det bør være maks to enslige per rom og ingen bør bo mer enn tre på rommet lenger enn tre måneder unntatt etter eget ønske ▶ Enkeltrum bør tilbys etter ett år ▶ Beboere som har vært utsatt for tortur eller andre overgrep bør tilbys rom der de kan skjermes mot inntrykk utenfra, i størst mulig grad kan opp- leve kontroll over sine omgivelser ▶ Familier med barn bør kunne disponere minst to rom ▶ Alle beboere, også de som ikke har enerom, bør ha tilgang på steder der de kan være alene
Trygghet	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Det bør tilstrebases best mulig åpenhet mellom ansatte og beboere ▶ Det bør være egne avdelinger for enslige kvinner med eller uten barn som er sikret en reelt beskyttet privatsfære, det vil si tilgang til kjøkken, oppholdsrom og bad uten å krysse fellesarealer hvor andre har tilgang
Sikkerhet	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Bygningene skal ikke ha defekter i konstruksjonen ▶ Brannsikkerhet skal vektlegges. De fleste asylmottak bør defineres i Risikoklasse 6 med unntak der beboerne kjenner rømningsveiene og kan komme i sikkerhet på en enkel måte. ▶ Barn som går på skole bør ha trafikksikker skolevei⁵⁵
Sunt inneklima	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Det skal ikke være fukt, mugg eller skadedyr på bygningene ▶ Det bør tilstrebases en beliggenhet med minst mulig støy og støv fra trafikk og andre generende aktiviteter ▶ Tilstrekkelig lydisolering mellom rom og mellom rom og korridor bør tilstrebases ▶ Krav til dagslys i oppholdsrom må oppfylles også når rom innredes i under- etasje ▶ Balansert ventilasjon med varmegjenvinning anbefales der det er muli ▶ Vannbåren gulvvarme anbefales der det er mulig

⁵⁵ I henhold til Opplæringsloven (§ 7-1) har elever som har særlig farlig eller vanskelig skolevei rett til gratis skyss uavhengig av veilengden.

Del 4

Planlegging, vedlikehold og etterbruk

Hvilke prosesser kan bidra til større grad av langsiktighet og dermed større muligheter for å legge inn bygningsmessige kvaliteter?

Dette avsnittet handler om prosessen med å etablere mottak, momenter knyttet til drift og vedlikehold og om hva som kan skje etter at driften er avsluttet og mottaket er nedlagt. I plan- og bygningsloven er sentraliserte asylmottak ikke angitt som eget arealformål, men kan spesifiseres under «bebyggelse for offentlig eller privat tjenesteyting» som er et underformål under arealformålet «bygg og anlegg». Desentraliserte mottak defineres normalt som «boligbebyggelse» under det samme arealformålet.⁵⁶ Det finnes likevel en god del usikkerhet i kommunene om hvorvidt, og evt. når, mottakene skal defineres som institusjoner eller boliger. Det er også ulik praksis rundt hvordan og evt. om mottakenes midlertidighet skal påvirke planleggingsprosessen, brukstillatelse, dispensasjoner og vilkår for evt. dispensasjoner.

⁵⁶ Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015: 5

Midlertidige boliger

For å avhjelpe det skiftende behovet for boliger for asylsøkere og flyktninger kan det være en løsning å benytte midlertidige boligmoduler. Erfaring tilsier likevel at midlertidige løsninger har en tendens til å bli relativt permanente. Det er derfor viktig å sikre grunnleggende kvaliteter også her.

Bolig og arbeid

Tolv boligmoduler fra en utdatert oljeplattform er tatt i bruk og utgjør et kombinert bolig- og arbeidsfelleskap for arkitektkontoret Helen & Hard i Stavanger. Modulene er forbundet vertikalt, og relativt små arealer er kompensert med 2,7 m takhøyde, to-plansløsninger og takterrasser. Eksisterende sanitæranlegg er gjenbrukt, i tillegg er nye, små kjøkken etablert.

Flyttbare mikrohus

Det er i løpet av de siste årene utviklet en rekke ulike typer flyttbare mikrohus. Et av disse er "Micro compact home" som ble skapt ved det tekniske universitetet i München av blant andre professor og arkitekt Richard Horden. Dette er "alt-i-ett" løsninger som kan plasseres i grupper eller enkeltvis på ledige tomter.

Når midlertidig kan bli permanent

I påvente av resultatet av en komplisert planprosess, har bydelen Lewisham (London) vedtatt å sette opp midlertidige boliger på et område som er under regulering til en framtidig bolig- og skoleutbygging. Det interessante er at boligmodulene er bygget med en kvalitet som skal gi en levetid på minst 60 år. Målet er at de midlertidige boligene skal bli starten på en langsiktig fornyelse av bydelen.

Prosjektnavn: B-Camp bolig- og arbeidsfelleskap (2004)
Sted: Stavanger
Arkitekt: Helen & Hard
Byggherre: Helen & Hard
Foto: Helen & Hard
Mer info: www.helenhard.no/projects/b_camp

Prosjektnavn: Micro Compact Home (prototype: 2002)
Sted: München / London
Arkitekter: horden cherry lee architects london / architektur-fuchs, munich / haack + höpfner architekten munich
Konsept og utvikling: TU München v/ prof. Richard Horden
Foto: John Hopfner/ Dennis Gilbert
Mer info: www.microcompacthome.com

Prosjektnavn: Ladywell Pop-up village(2016)
Sted: Lewisham, London
Arkitekt: Rogers Stirk Harbour + Partners
Byggherre: Lewisham Council
Foto: Rogers Stirk Harbour and Partners
Mer info: www.rsh-p.com/projects/place-ladywell/#

Planlegging og etablering

Ideelt sett bør planlegging av et mottak begynne med å inngå et samarbeid med kommunale myndigheter. En rekke aktører er involvert i etableringen av et mottak. Boligenhet og plan- og byggesaksmyndigheter er de mest sentrale, men også helse- og sosialmyndigheter (herunder miljørettet helsevern), brannetat, skole og barnehage. Byggesakskontoret tilbyr forhåndskonferanser der utfordringer og potensielle konflikter i forbindelse med tiltaket kan avklares, og også hvorvidt det er nødvendig å søke om bruksendring, om det er særlige krav til nabovarsling etc.

Lokaliseringsspørsmål og tilgjengelig bygningsmasse er temaer som angår by- og tettstedsutviklingen generelt og bør derfor diskuteres med plan- og bygningsmyndighetene, ikke minst fordi det i en del tilfeller vil være aktuelt å søke omregulering.

Det kan også være nyttig å inngå et samarbeid med politiet tidligst mulig i planprosessen. Politiet kan ha nærgående kjennskap til miljøet i ulike områder, og kan gi viktige innspill ved valg av lokalisering og bygg.

Valg av sentralisert eller desentralisert løsning?

Desentraliserte mottak (se s. 15) har enkelte driftsmessige fordeler framfor sentraliserte. Blant annet kan de lettere håndtere variasjoner i antall asylsøkere. Samtidig kan driften bli mer krevende fordi en desentralisert løsning innebærer en del reising mellom boenhetene. Det kan dessuten være vanskelig å finne egnede leieobjekter for asylsøkere i et presset leiemarked.

Sentraliserte mottak har også enkelte fordeler som handler om å ha oversikt over og kunne følge opp beboere. Det kan være enklere å forhindre ensomhet og isolering i sentraliserte mottak. Ansatte kan lettere oppdage beboere som trenger særlig omsorg og behandling. Dette er spesielt viktig for enslige mindreårige og asylsøkere med psykiske problemer.

Det anbefales derfor at de fleste desentraliserte mottakene beholder en sentralisert avdeling for asylsøkere som trenger tettere oppfølging og for å kunne nå effektivt ut med informasjon, spesielt i begynnelsen av oppholdet. En god driftsmodell kan være at asylsøkerne først kommer til en sentralisert avdeling der de bor til de har fått kunnskap til å klare seg i det norske samfunnet. Da har man tid til å oppdage beboere som vil trenge ekstra oppfølging. Etter noen måneder kan de asylsøkerne som klarer seg bra og ønsker det, flytte ut i desentraliserte enheter.

Etablering av sentralisert mottak i eksisterende bygningsmasse

Tidligere hotell, hybelhus og leilighetsbygg kan være egnet som asylmottak fordi de er utformet med tanke på å være overnattingssteder og ofte har god tilgang på toalett og bad, noen ganger også kjøkken. Dette gjelder også nedlagte helseinstitusjoner. Også boligmoduler satt sammen i småhus der det er enkelt å orientere seg og der det finnes romslige utearealer kan fungere bra. Bruk av skoler, kontorbygg og andre typer næringsbygg kan være mer krevende siden det vil være behov for større bygningsmessige inngrep for at de skal kunne fungere bra som mottak. Så langt det er mulig, bør en unngå bygninger som har en negativ symboleffekt, enten gjennom deres tidligere bruk, gjennom arkitektonisk formspråk eller gjennom bygningens standard og/eller beliggenhet. Videre bør det velges bygningstyper er som mest mulig fleksible, dvs. at de med enkle midler kan tilpasses asylsøkernes behov.

Hva slags boliger egner seg for desentraliserte løsninger?

Mange asylsøkere ønsker også å bo i sentrumsnære leiligheter. Utfordringen er at de tilgjengelige leilighetene ofte er små og ikke utformet med tanke på at flere enslige skal bo sammen. Det må være tilstrekkelig areal til lagringsplass slik at rømningsveier ikke blokkeres av gjenstander og møbler.

Ombygging og etterbruk

De fleste asylmottak tar i bruk eksisterende bygninger som er bygget for andre formål enn å være mottak. To av eksemplene under viser hvordan man kan gjenbruke bygninger innenfor et lavt budsjett og samtidig tilføre nye bokkvaliteter. Det tredje eksempelet viser at nybygging av asylmottak kan bli mer realistisk dersom man planlegger for mulig etterbruk.

Studenter og hjemløse under samme tak

I denne ombygde Biedermeier-bygningen i Wien er det etablert ti bofellesskap der grupper på tre personer (to studenter og en hjemløs) bor sammen og deler oppholdsrom og bad. I tillegg til boligene finnes det en restaurant i bygningen, to rom for arrangementsutleie og verkstedslokaler der beboerne kan arbeide sammen og lage produkter for salg.

Felles solrom

Da dette boligkomplekset ble rehabilitert, ble det - blant annet som resultat av en omfattende medvirkningsprosess - etablert et felles solrom på bakkeplan for dyrking av grønnsaker. Både ombyggingsprosessen og de nye felles arealene har bidratt positivt til sosial integrering av ulike beboergrupper.

Asylmottak som kan bli ferielandsby

I Dronten i Nederland, er det etablert et asylmottak i nye småhus med nærkontakt til naturen rundt. Området er planlagt med tanke på at det kan gjøres om til en ferielandsby dersom det ikke lenger er behov for asylmottaket. I tillegg til de nye husene, er også eldre campinghytter tatt i bruk.

Prosjektnavn: Vinzirast (2013)

Sted: Wien, Østerrike

Arkitekt: Gaupenraub +/-

Samarbeidspartner: Vinzenzgemeinschaft St. Stephan

Foto: Kurt Kuball

Mer info: www.gaupenraub.net/15_VinziRast-MITTENDRIN.html

Prosjektnavn: Solhusen i Gårdsten (rehabilitert 2000)

Sted: Göteborg, Sverige

Arkitekt: Nordström Kelly Arkitekter

Byggherre: Gårdstens Bostäder

Foto: Arkitekt Nordström Kelly Arkitekter

Mer info: www.nordstromkelly.se/3847792/solhusen-i-gardsten

Prosjektnavn: Dronten asylmottak (2011)

Sted: Dronten, Nederland

Arkitekt: Origins Architecture / Jamie van Leede

Byggherre: Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA)

Foto: Karine Denizoe

Mer info: www.oasd.nl/projects/asielzoekerscentrum-dronte

Eneboliger kan passe godt for asylsøkere, spesielt for familier med barn. En enebolig representerer likhet og gir bedre forutsetninger for privatliv for barnefamiliene, og ligger gjerne i nabolag der det bor andre familier. Det er mer utfordrende når eneboliger fylles opp av enslige asylsøkere og gjerne flere enn bygningene opprinnelig er planlagt for.⁵⁷ Da vil det bli problemer med kapasiteten på bad og kjøkken, og dersom stuen tas i bruk til soverom, går det på bekostning av felles oppholdsrom. I tillegg kan det være brannteknisk uforvarselig dersom antallet beboere overskrider kapasiteten. Man risikerer dessuten negative naboreaksjoner når for mange beboere plasseres i en enebolig, og hvis mange eneboliger i samme nabolag blir brukt av mottaket.

I noen tilfeller benyttes rivningsobjekter som boliger for asylsøkere. Selv om det kan ha en sterkt negativ symbol-effekt, kan dette være en aktuell løsning dersom bygningene er i god stand, siden de gjerne er rimelige og kan brukes og endres med stor grad av fleksibilitet. Det er likevel flere utfordringer knyttet til dette, for eksempel at det at bygningen likevel skal rives ikke stimulerer til vedlikehold, siden den verken trenger å vaskes eller settes i stand etter kontraktperioden.

Hvordan skaffe nok boliger?

Det kan være krevende for desentraliserte mottak å skaffe tilstrekkelig bygningsmasse og rimelige utleieboliger som tilfredsstiller grunnleggende kvalitetskrav. Asylmottak er sikre betalere, men er underlagt stramme økonomiske rammer. Dessuten kan hard bruk av boligene og en overhyppighet av branner skremme bort utleiere, og det finnes eksempler på at det er vanskelig å få forsikret bygninger som benyttes til mottak.

Ofte er det konkurranse mellom ulike etater i kommunen for å finne leieboliger til ulike klientgrupper. Det anbefales derfor å inngå et samarbeid med kommunen for å komme denne konkurransen i forkjøpet. Et slikt samarbeid er mest

aktuelt dersom det finnes en egen enhet i kommunen som arbeider med å finne bolig til alle grupper som trenger hjelp til dette. Det kan også være aktuelt å inngå samarbeid med eiendomsutviklere eller enkeltutleiere som kjøper opp bygningsmasse som kan egne seg for mottaksdrift.⁵⁸

Søknad om bruksendring

Ved etableringen av sentraliserte mottak vil det i de aller fleste situasjoner være nødvendig å søke om bruksendring.⁵⁹ For desentraliserte mottak er dette ofte ikke tilfelle. I følge Direktoratet for Byggkvalitet vil for eksempel det å ta i bruk en vanlig enebolig til bolig for asylsøkere, vanligvis ikke være en bruksendring etter plan- og bygningssloven.⁶⁰ Bruksendring fra bolig til asylmottak kan medføre større investeringer blant annet til brannsikring. Det kan være fordyrende for utleier, hvis driftsorganisasjonen ikke selv eier boenhetene, og kan videre føre til at utleier vegrer seg mot å leie ut til asylmottak. Det er dessuten ikke ønskelig at boliger i vanlige nabolag reguleres om til institusjon bare fordi det bor asylsøkere der. Det vil kunne motvirke de positive effektene av desentraliserte boligløsninger.⁶¹ Kommunene har mulighet til å stille vilkår eller krav som må oppfylles for at boliger skal kunne brukes som asylmottak uten at det søkes om bruksendring, for eksempel når det gjelder maksimalt antall personer som kan bo i huset.

Midlertidighet og dispensasjoner

Plan- og bygningssloven gir rom for å søke om dispensasjon fra gjeldende reguleringsplan og fra enkelte tekniske krav dersom det ikke går på bekostning av minimums- krav til helse, miljø og sikkerhet.⁶² Kommunen har også her mulighet til å stille vilkår for dispensasjon. Disse kan gå på tidsbegrensning, maksimalt antall beboere o.l.

I stedet for å søke om dispensasjon, med begrunnelse i midlertidighet, bør man tenke langsiktig og tenke på hvordan bebyggelsen kan fungere til ulike formål – etter at mottaksdriften evt er avsluttet.

⁵⁷ I følge KMDs rundskriv (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015: 10) ligger 15-20 personer i en enebolig utenfor det som kan anses som ordinær beboelse

⁵⁸ Sørholt & Holm 2010; Hauge et al, 2015

⁵⁹ Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015

⁶⁰ Direktoratet for byggkvalitet, 2015

⁶¹ Kommunal- og moderniseringsdepartementets rundskriv (2015) gir retningslinjer for når det skal søkes om bruksendring og ikke.

⁶² Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2015

Møteplasser for lokalsamfunnet

Asylmottak kan fungere som et lokalt samlingssted og det kan bidra til et mer levende og mangfoldig lokalmiljø. Det kan være et sted der asylsøkere kan treffe andre med lignende erfaringer og bakgrunn, det kan være et sted der de kan treffe lokalbefolkningen og det kan være et sted der lokalbefolkningen kan treffe dem.

Byhus

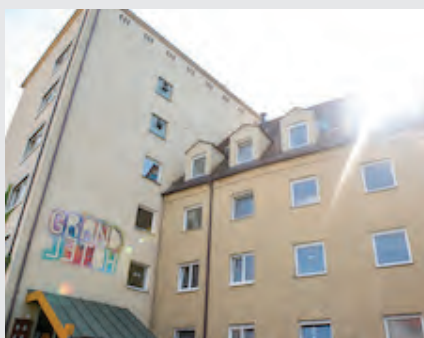
“Childminders centre” er det første av en rekke byhus som inngår i en strategi der nye enheter bygges til på ledige bytomter og fyller ut byveven. Mens det første prosjektet inneholder et utformelt tilbud for pass av barn når foreldrene er på arbeid, vil andre enheter ha andre funksjoner. Målet er å reaktivere byens sosiale dynamikk og gjøre byen mer attraktiv for en yngre befolkning.

Prosjektnavn: Childminders Centre (Haus der Tagesmütter) (2012)
Sted: Selb, Tyskland
Arkitekter: TallerDE2 Arquitectos / Gutiérrez-delafuente Arquitectos
Byggherre: Selb kommune
Foto: Fernando Alda Feigfotodesign
Mer info: <http://www.tallerde2.com/projects/built>

Grandhotel med utvidet innhold

I Augsburg i sør-Tyskland er et nedlagt sykehjem gjort om til hotell, spisested, kulturhus, kunstnerboliger, verksteder og asylmottak. Noen rom er for turister og andre besøkende til Augsburg, andre rom er for enslige asylsøkende og familier med barn. Et viktig formål er å skape møter på tvers. Derfor spiser alle beboerne måltidene sine sammen, enten de er hotellgjester eller asylsøkere.

Prosjektnavn: Grandhotel Cosmopolis (2013)
Eier: Diakonie Augsburg
Leietaker: Region Schwaben og Stiftelsen Grandhotel Cosmopolis e.V. Prosjektet er utviklet gjennom en omfattende medvirkningsprosess der en gruppe initiativtakere har deltatt sammen med eierne og ulike brukergrupper
Foto: Tina Bühner
Mer info: <http://grandhotel-cosmopolis.org/de>

Flerbrukshus

Midt i Los Angeles er det bygget boliger for hjemløse på toppen av et eksisterende forretningslokale. Første etasjen er gjort om til et offentlig helsesenter med tilknyttede kontorer. Over ligger mer beskyttede innendørs og utendørs fellesarealer for beboerne og øverst oppe ligger det 102 private boligenheter

Prosjektnavn: Star Apartments (2014)
Sted: Los Angeles, California
Arkitekt: Michael Maltzan Architecture
Byggherre: Skid Row Housing Trust
Foto: Iwan Baan
Mer info: www.mmaltzan.com/projects/star-apartments

Nybygging?

Selv om de aller fleste mottak etableres i eksisterende bygninger, er det stadig flere både driftsorganisasjoner, utbyggere og eiendomsutviklere som vurderer nybygging som et alternativ. Det gir mulighet til å utforme bygninger spesifikt med tanke på den aktuelle beboergruppen og deres behov. Nybygging gir også større mulighet til å planlegge for etterbruk av bygningsmassen. Se pkt 4.3 om Langsiktighet og etterbruk

Informasjon og involvering av naboer

Naboer vil ofte være skeptiske til at det etableres mottak i deres nærområde. De kan være usikre på hvilke konsekvenser det vil få for lokalmiljøet og for verdien på egen bolig. Erfaringer viser likevel at befolkningen mange steder setter pris på mottaket når det først er der. Det kan få en positiv betydning for stedets identitet, det gir arbeidsplasser og skaper kulturelt mangfold, og en evt nedlegging av mottak blir gjerne møtt med store protester.⁶³

Det er mange gode grunner for å ha en åpen dialog med berørte naboer, både av sentraliserte og desentraliserte mottak. Det kan derfor være en god idé å arrangere informasjonsmøter el.l. i forkant av en etablering. Dersom det kommer til situasjoner som skaper utrygghet, vil naboene kanskje ha en større toleranse hvis de har møtt mottaksledelsen, fått mulighet til å stille spørsmål, og vet hvem de skal kontakte hvis de blir urolige. Når vanlige boliger tas i bruk for asylsøkere, kan det imidlertid også være fordeler med å ikke informere naboene spesielt. På den måten unngår man at asylsøkerne får en merkelapp fra dag én. Hvis det ikke blir fokus på at deres nye naboer er asylsøkere, vil det kunne bidra til en normalisering av situasjonen.

Hvilken informasjonsstrategi som er den beste må imidlertid vurderes i hvert enkelt tilfelle. Usikkerhet overfor asylsøkere kan dessuten ha mye med kunnskap å gjøre. Driftsoperatører og andre involverte aktører (f.eks frivillige organisasjoner) kan bidra til å øke toleransen for forskjell-

lighet gjennom å være aktive i ulike media med å spre informasjon om mottaket, om aktiviteter som foregår der, og ved å invitere naboer til å delta. Samtidig må asylsøkerne få kunnskap om hva som forventes av dem som beboere i et vanlig norsk nabolag, det være seg alt fra vedlikehold av hager og bygninger, søppelhåndtering, snørydding, deltakelse i dugnader osv.

Driftsoperatørforum

Det kan være en fordel for driftsoperatører å tilhøre et nettverk eller en større driftsorganisasjon. Der kan erfaringer og løsninger knyttet til standard og boligkvalitet samordnes. Det er opprettet et eget Driftsoperatørforum (DROF) som representerer alle typer driftsoperatører, og på bakgrunn av det har en samarbeidsavtale med UDI. Foreningen har som formål å ivareta medlemmenes interesser og skal sikre gode rammevilkår i næringen.⁶⁴

Vedlikehold og drift

Det er generelt av betydning å ha gode rutiner for vedlikehold og drift. Så langt det er mulig bør asylsøkerne også involveres i vedlikeholdsoppgaver. Hvis det finnes beboere med kompetanse innenfor byggfag eller hage, er det gode grunner for å involvere disse i arbeidsoppgaver ved mottaket. Asylsøkerne selv bør oppfordres til å påvirke sin egen bosituasjon, blant annet gjennom aktiv deltakelse i beboerråd / samarbeidsråd.

Ansvarsfordeling

I mange tilfeller kan det være uklare ansvarsroller for vedlikehold, oppgradering og rehabilitering. Ofte er en rekke aktører involvert pr mottak: Eier, leietaker, driftsorganisasjon, UDI og noen tilfeller også kommunen. I tillegg er det mange aktuelle regelverk som kan anvendes på bygninger eller eiendommer. Ansvarlig for at kravene i regelverket blir oppfylt kan være eier, leietaker eller andre, avhengig av regelverket.⁶⁵ Når avtale om mottak inngås, bør

⁶³ Hauge et al 2015

⁶⁴ DROF, 2015

det sikres at også ansvarfordeling for ulike vedlikeholdsoppgaver kontraktfestes. Det bør for eksempel være klart hvem som har ansvar for å reparere en ødelagt vaskemaskin eller et ventilasjonssystem som ikke fungerer.

Internkontroll

Driftsorganisasjonene bør ha rutiner for egen kontroll av kvaliteten på mottakene. Sjekkliste for kontroll som følges opp jevnlig (f.eks hver måned) og underskrives av mottaksleder kan være nyttig både for å planlegge og gjennomføre vedlikehold og utbedringer, og kan også tjene som et viktig grunnlag ved eventuelle tvister med utleier.⁶⁵

Eksternt tilsyn

Økonomiske hensyn gjør at standarden på mottak alltid er under stort press. Standarden kontrolleres derfor jevnlig av UDI. De har kontroll med mottakstjenestene de kjøper, gjør

Eksempel på sjekkliste for boenheter

1. Våtrom, bad (WC, dusj/ badekar, gulv, vegger, vask kraner pakning, sluk, ventilasjon, lys, renhold)
2. Våtrom, vaskerom (vaskemaskin, tørketrommel, gulv, vegger, sluk, lys, renhold)
3. Kjøkken (kjøleskap, komfyr, kjøkkenventilasjon, kjøkkenbenk, fuge mellom benk og vegg, vask kraner pakning, gulv, vegger, lys, renhold)
4. Soverom (senger, ovner, skap, gardiner, gulv, vegger, lys, renhold)
5. Stue/oppholdsrom (tv, sofa, stoler, bord, gulv, vegger, lys, renhold)
6. Generelt (renhold, renholdskalender, søppel inne og ute, søppelkalender, generelt innemiljø, elektriske anlegg, ovner/ildsteder, utearealer)
7. Brannsikkerhet (røykvarslere, brannslukkere, brannslanger, komfyrvakt, brannstiger, liner, branntepper, rømningsveier)
8. Lukk og lås (dører og vinduer, håndtak, dørhåndtak, låser, nøkler)
9. Annet (aktuelt for akkurat denne boligen?) I skjemaet fylles det ut om det er defekter knyttet til disse rommene eller funksjonene, og om det haster, og når reparasjon er utført. (Kilde: Mottaksorganisasjon X)

⁶⁵ Føyen advokatfirma har undersøkt bygningseiers offentligrettslige ansvar (2014) og konkluderer bl.a. med at det ikke er alltid åpenbart hvem pålegg skal rette seg mot.

⁶⁶ Hauge et al 2015

stikkprøver og kontrollerer bygningsstandard spesielt ved opprettelse av nytt mottak. De har utarbeidet egne rutiner for oppfølging av nyetablerte statlige mottak og skal gjennomføre tilsyn av ordinære mottak én gang i året.⁶⁷ UDIs kontroll omfatter imidlertid ikke en grundig gjennomgang av bygningsmassen.

Miljørettet helsevern skal ifølge folkehelseloven føre tilsyn med at «meldepliktige virksomheter» ivaretar et godt sosialt miljø og forsvarlige forhold for hygieniske og inneklima. Forskriften for Miljørettet helsevern slår fast at asylmottak er en slik meldepliktig virksomhet.⁶⁸ Det har også blitt tatt til orde for at Fylkesmannen bør ha ansvar for tilsyn av mottak.⁶⁹

Det er behov for klare føringer og regelverk som tilsynet kan baseres på, og større grad av samarbeid på tvers av fagområder og økt kompetanse spesielt når det gjelder psykososiale forhold ved mottak.

Langsiktighet og etterbruk

Vedlikehold og standard påvirkes av driftsavtaler og leieforhold. Korte og usikre kontrakter mellom UDI og driftsoperatør motiverer ikke til å investere i vedlikehold. Det såkalte Berge-utvalget foreslo i sin utredning (NOU, 2011) at det skulle opprettes en grunnstamme av basismottak med lengre avtaleperioder og lengre oppsigelsestid. Etableringen av basismottak ville gjøre det mulig å bygge opp mer langsiktig kompetanse på mottaksdrift og samtidig gi rom for å investere i en bygningsmasse som er utformet og tilrettelagt spesielt for asylsøkere. Det gjelder ikke minst de asylsøkerne som har særlige behov, som enslige mindreårige, mentalt syke, traumatiserte og funksjonshemmede. Selv om forslaget ikke ble fulgt opp av myndighetene, kan det bli aktualisert dersom tallet på nye asylsøkere ser ut til å holde seg på et stabilt høyt nivå.

⁶⁷ Utlendingsdirektoratet, 2012/2015.

⁶⁸ I forskriftens § 14, se: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2003-04-25-486>

⁶⁹ NOU, 2011

Etterbruk

Hva bygningene skal brukes til etter at de har vært mottak, har stor betydning for standarden og hva slags bygg som blir tatt i bruk. Det bør derfor lages en plan for etterbruk, spesielt av bygninger som brukes til større sentraliserte mottak. Aktuell etterbruk kan være sosialboliger, studentboliger, pendlerleiligheter, omsorgsboliger, ferieleiligheter osv.

Et større fokus på etterbruk kan også føre til større omfang av nybygging innenfor sektoren. Fleksible løsninger som tilsier at bygningene kan tilpasses ulike grupper asylsøkere og samtidig kan endres til andre formål og beboergrupper senere, bør tilstrebes. Ideelt sett kan en tenke seg en modell der asylmottak kan gjøres om til permanente boliger, der asylsøkere kan få beholde leiligheten sin hvis de får opphold og kan bosettes i den samme kommunen.

Forskrift for miljørettet helsevern med veileder (Sosial- og helsedirektoratet, 2003) utgjør det viktigste hjemmelsgrunnlaget ved tilsynet. Der heter det i §10:

1. Virksomheten skal ha tilfredsstillende inneklima. Lydforhold og belysning skal ikke medføre helsemessig ulempe og skal være tilfredsstillende i forhold til det virksomheten brukes til.
2. Det skal etableres et forsvarlig renhold med hygienisk tilfredsstillende metoder.
3. De sanitære anleggene i virksomheten skal ha en helsemessig forsvarlig utforming, kapasitet og standard.
4. Institusjoner og virksomheter som driver læring, pleie og omsorg mv., skal sikre et godt sosialt miljø.
5. Virksomheten skal planlegges, drives og avvikles slik at ulykker og skader forebygges.
6. Virksomheten skal planlegges, drives og avvikles slik at smittsomme sykdommer forebygges.

Merknad til bokstav d: Bestemmelsen vil først og fremst ha betydning for institusjoner, internater og lignende, for eksempel sykehus, sykehjem, boform for heldøgns omsorg og pleie, aldershjem, annen bolig med heldøgns omsorgstjenester, asylmottak, skoleinternat, barnevernsinstitusjon og fengsler.

Oppsummering - Del 4

Hvordan kan prosesser knyttet til planlegging, vedlikehold og etablering bidra til bedre bokvalitet i mottakene?

Planlegging og etablering	▶ Planlegg for en kombinasjon av sentraliserte og desentraliserte boenheter ▶ Inngå samarbeid med kommunale planmyndigheter og andre lokale aktører (foreninger, barnehage, skole, politi, brannvesen, etc) så tidlig som mulig ▶ Delta i samarbeid og informasjonsutveksling med andre driftsoperatører ▶ Innta en aktiv tilnærming til hvordan naboene skal involveres/ informeres
Nybygging	▶ Vurder om nybygging kan være et aktuelt alternativ
Vedlikehold og drift	▶ Rutiner og sjekklister for vedlikehold og drift ▶ Klar ansvarsfordeling mellom driftsoperatør og eier ▶ Involvering av beboerne
Tilsyn / kvalitetskontroll	▶ Rutiner og sjekklister for egenkontroll ▶ Miljørettet helsevern bør oppfordres til å gjennomføre jevnlig tilsyn av bygninger som brukes til mottak
Langsiktighet og etterbruk	▶ Lag plan for etterbruk av bygningsmassen ved evt nedlegging av mottaket

Vedlegg:

Gjeldende lover og regler som har betydning for etablering og drift av mottak

Følgende regelverk er relevant for den fysiske utformingen av asylmottak, uavhengig av om bygningskategorien som sådan er nevnt eller ikke:

Utlendingsloven m/forskrifter (§ 95 om innkvartering)

- 2 rundskriv (RS 2010-177 og RS 2008-031) gitt ut av Utlendingsdirektoratet omhandler innkvarteringsstilbudet. Punktene som gjelder arealbruk og utforming er svært åpne for tolkning.

Internkontrollforskriften

- Hjemlet bl.a. i arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven.
- Stiller krav til systematisk HMS-arbeid med risikovurderinger, avviksrapportering og tiltaksplaner.

Plan og bygningsloven

- Tekniske forskrifter (TEK10) omfatter f.eks. krav til visuell kvalitet, universell utforming, sikkerhet mot naturpåkjenning, uteareal, ytre miljø, konstruksjonssikkerhet, sikkerhet ved brann, planløsning, miljø og helse og energi. Utgangspunktet er at alle mennesker skal bo trygt og forsvarlig.
- Gjelder for nybygg og ved hovedombygging av eksisterende bygninger eller bruksendring. Siden asylmottak som regel etableres i eksisterende bygninger hvor hovedombygging sjelden er aktuelt, er bruksendring et virkemiddel for å ivareta forskriftenes minimumskrav til kvalitet for bygninger.

Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)

- For bygninger og uteområder henviser loven til kravene i Plan og bygningsloven

- Plikt til generell tilrettelegging (§ 9): offentlig og privat virksomhet rettet mot allmenheten har plikt til å sikre universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon så langt det ikke medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten.

Folkehelseloven

- §9 pålegger kommunen å føre tilsyn med de faktorene og forhold i miljøet som til enhver tid direkte eller indirekte kan ha innvirkning på helse.
- Forskrift om miljørettet helsevern med veileder IS-1104 (Sosial- og helsedirektoratet, 2003) utgjør det viktigste hjemmelsgrunnlaget ved tilsyn på mottak.
- Eier skal påse at det er etablert internkontrollsystem

Smittevernloven

- Eier eller bruker skal sørge for forebygging/bekjempelse av skadedyr

Arbeidsmiljøloven m/forskrifter

- Asylmottak er arbeidsplass for mange ansatte, som kan ha sin arbeidsplass i eller utenfor mottaket, eller en kombinasjon av begge. Sikkerhet på arbeidsplassen kan ofte være tema.
- Forskriftene som gjelder for arbeidsplasser generelt skal oppfylles. Dette kan påvirke bygningenes generelle kvalitet.

Brann- og eksplosjonsvernloven m/forskrifter

- Asylmottak er spesielt utsatt for branner, og brannsikkerhet er en utgift som kan komme i søkelyset ved akutt behov for etablering av nye mottaksplasser.
- Eier av byggverk plikter å sørge for nødvendige sikringstiltak for å forebygge og begrense brann. Plikt for virksomheter å sørge for sikkerhet ift. brann mv.

Lov og forskrift om offentlige anskaffelser

- Regulerer etableringen av mottak gjennom anskaffelsesprosedyrene (som åpen anbudskonkurranse eller konkurranse med forhandling bl.a.)
- Loven og tilhørende forskrifter skal sikre at det offentlige opptrer med integritet når det velger sine leverandører, og på en måte som sikrer mest mulig effektiv ressursbruk.

EUs mottaksdirektiv: Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast).⁷⁰

- Artikkel 17 og 18 har bestemmelser som helt eller delvis omhandler materielle aspekter v/mottaket:
 - "Adequate standard of living" og beskyttelse av fysisk og mental helse
 - Statenes ansvar for å iverksette tiltak som beskytter mot kjønnsbasert vold på mottak
 - Muligheten for unntaksvis og midlertidig å avvike de materielle bestemmelsene i direktivet, enten når det er behov for vurdering av asylsøkers spesielle behov, eller innkvarteringskapasitet midlertidig er sprengt

⁷⁰ Siden Norge ikke er medlem av EU, er vi ikke forpliktet til å følge dette direktivet, men det har vært politisk enighet i Norge om at vårt mottakssystem skal harmoniseres mot det europeiske (Regjeringen.no, 2014).

Referanser

- Angeloff, L. (2015): *Miljørettet helseverns tilsyn i norske asylmottak - de profesjonelles syn på dagens praksis, kompetanse og måloppnåelse*. Masteroppgave, Nordisk Högskola för Folkhälsovetenskap i Göteborg
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2015): *Regjeringens handlingsplan for universell utforming 2015-2019*. Publikasjon Q-1233 B. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet
- Berg, B. & N. Sveaass m. fl. (2005): «*Det hainnle om å leve*» *Tiltak for å betre psykisk helse for beboere i asylmottak*. Trondheim / Oslo: SINTEF Teknologi og samfunn IFIM og Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress
- Berg, B. & K. R. Tronstad (2015): *Levekår for barn i asylsøkerfasen*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning
- Brekke, J.-P., & V. Vevstad (2007): *Reception Conditions for Asylum Seekers in Norway and the EU*, Rapport 2007:004. Oslo: Institutt for samfunnsforskning
- Brekke, J.-P., Sveaass, N. & Vevstad, V. (2010): *Sårbare asylsøkere i Norge og EU. Identifisering, organisering og håndtering*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning
- Byggforskserien: Planlegging 330.172 *Utforming av asylmottak*. 2016. bks.byggforsk.no
- Direktoratet for byggkvalitet (2011): *Byggteknisk forskrift med veiledning (TEK 10)*. HO-2/2011. Oslo: Direktoratet for byggkvalitet
- Direktoratet for byggkvalitet (2015): «Valg av risikoklasse for asylmottak». Informasjon på nettsiden: http://dibk.no/no/Om_oss/Arkiv/Nyhetsarkiv/valg-av-risikoklasse-for-asylmottak/
- Departmentene (2014): *Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014–2020)*. H-2312 B. Oslo: Kommunal- og Moderniseringsdepartementet
- Drangslund, K. K. & B. B. Fuglseth (2009): *Asylmottak som nærmiljø – en studie av relasjoner mellom asylmottak og lokalsamfunn i Ytre Arna*. Byok rapport 01/09. Bergen: Senter for Byøkologi.
- DROF (2015): «Nettside for Driftsoperatørforum (DROF)». Informasjon på nettsiden: <http://decourcy-multimedia.com/about.asp?show=about-0>
- European Migration Network (EMN)(2014): *The Organisation of Reception Facilities for Asylum Seekers in different Member States. European Migration Network Study 2014*. Synthesis Report. European Commission, Home Affairs
- Evans, G.W. (2006): "Child Development and the physical environment". *Annual Review of Psychology*, 57: 423-451
- Ferguson, K. T., R. C. Cassells, J. W. MacAllister & G. W. Evans (2013): "The physical environment and child development: An international review". *International Journal of Psychology*, 48: 437-468
- Fyhri, A. (2012): «Støy i bomiljø – 'the silent killer'» i A. Fyhri, Å.L. Hauge & H. Nord: *Norsk miljøpsykologi – mennesker og omgivelser*. Oslo: SINTEF Akademisk
- Grønseth, A. S., E. Støa, R. Ø. Thorshaug & Å. L. Hauge (2016): *Housing Qualities and Effects on Identity and Well-Being: Theoretical Perspectives for Interdisciplinary Research on Asylum Seeker Receptions Centres*. HiL Forskningsrapport nr. 169/2016. Lillehammer: Skriftserie Høgskolen i Lillehammer

- Guttu, J., L. Schmidt, M. Anker, O. E. Arnesen & M. Boro, M. (2004): *Bokvalitet på områdenivå. Utvikling og utprøving av en metode for kartlegging og vurdering av bokvalitet på områdenivå*, Notat 2004:119. Oslo NIBR/NIKU
- Hauge Å.L. & E. Støa (2009): «'Here you get a little extra push': The meaning of architectural quality in housing for the formerly homeless – a case study of Veiskillet in Trondheim, Norway». *Nordic Journal of Architectural Research / Nordisk Arkitekturforskning*, 21(1): 18–31
- Hauge, Å. L., K. Denizou & E. Støa (2015): *Bokvalitet på norske asylmottak*. SINTEF Fag 29. Oslo: SINTEF akademisk forlag
- Husbanken (1994): *Husbankens minstestandard*. HB 7.B.1.3. Oslo: Husbanken.
- Husbanken (2015): *Veileder for tilskudd til studentboliger*. HB 8.C.6. Oslo: Husbanken.
- Kittelsaa, A, & B. Berg (2012): *Dobbelt sårbar. Funksjonshemmede barn og unge i asylmottak*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning, Avdeling for Mangfold og inkludering
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2015): «Kommuners saksbehandling av asylmottak etter plan- og Bygningsloven». Rundskriv H-4/15. Oslo: Kommunal- og Moderniseringsdepartementet
- Lauritsen, K. (2012): «Små barn i asylmottak» i M. Valenta & B. Berg (red): *Asylsøker – i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget
- Miljødirektoratet (2014): *Veileder til retningslinje for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442/2012)*. Trondheim: Miljødirektoratet
- Norsk brannvernforening (2010): «Stor brannrisiko I asylmottak». Informasjon på nettsiden: <http://www.brannvernforeningen.no/Nyheter/Arkiv/2010/Stor-brannrisiko-i-asylmottak>
- Official Journal of the European Union (2013): «DIRECTIVE 2013/33/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 26 June 2013 laying down standards for the reception of applicants for international protection (recast)». Tilgjengelig på: <http://www.refworld.org/docid/51d29db54.html>
- Oslo kommune (2014). «Boliger som er trangbodde etter bydel og delbydel». Oslo kommune: Helseetaten. Informasjon på nettsiden: <http://nina.nsd.uib.no/webview/index.jsp?&language=nn>
- Regjeringen.no (2014): «Schengen og justissamarbeid». Informasjon på nettsiden: <https://www.regjeringen.no/no/tema/europapolitikk/tema-norge-eu/schengen-justis-samarbeid/id684929/>
- Schmidt, L. & J. Guttu (2012): *Små boliger – universell utforming, bovaner og brukskvalitet*. NIBR-rapport 2012:1, Oslo: NIBR
- Seeberg, M. (2009): *Små barns hverdager i asylmottak*. NOVA rapport 14/09. NOVA: Oslo
- Seland, I. & H. Liden (2011): *Fritidsaktiviteter for barn på asylmottak*. ISF Rapport (2011:002). Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Skogøy, E. (2008): *Rapport om vold mot kvinner i asylmottak i Norge*. Oslo: Amnesty International

- Sosial- og helsedirektoratet (2003): *Veileder i Miljørettet Helsevern*. IS-1104. Informasjon på nettsiden: <https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/413/Veileder-i-miljoerettet-helsevern-IS-1104.pdf>
- SSI (2011): *Lägenhetsboende för asylsökande (Anläggningsboende – ABO)*, Workshop Agreement, SIS-WA 2:2011, Swedish Standard Institute
- Statistisk sentralbyrå (2013): «Boforhold, levekårsundersøkelsen, 2012». Informasjon på nettsiden: <http://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/bo/hvert-3-aar/2013-02-05#content>
- Strumse, E., A. S. Grønseth & E. Støa (2016): *Fysiske omgivelers virkning på trivsel og konfliktnivå: Spørreundersøkelse om boforhold på asylmottak i Norge*. HiL-Forskningsrapport nr. 170/2016. Lillehammer: Skriftserie Høgskolen i Lillehammer
- Sveaass, N og L. E. E. Johansen (2006): «Drømmen bortenfor: Traumatiserte flyktingers møte med psykologisk behandling». *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43(12):1282-1291
- Sveaass, N., Vevstad, V. & Brekke, J-P. (2012): «Sårbare asylsøkere i mottak - identifisering og oppfølging», i Valenta, M. & B. Berg (red.): *Asylsøker: i velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søholt, S. & A. Holm (2010): *Desentraliserte asylmottak og bosetting*. NIBR rapport 2010:13. Oslo: NIBR.
- Utlendingsdirektoratet (2008/2015): «Krav til innkvarteringstilbud i ordinære statlige mottak» RS 2008-031
- Utlendingsdirektoratet (2008): «Krav til beboermedvirkning i ordinære statlige mottak». RS 2008-034
- Utlendingsdirektoratet (2012/2015): «Rutinebeskrivelse for gjennomføring og vurderinger i tilsyn/etterkontroll av mottak». IM 2012-007V1
- Utlendingsdirektoratet (2012/2016): «Rutiner og satser for økonomiske ytelser til beboere i statlig mottak, regulerte satser 2016» RS 2008-035V1
- Valenta, M & B. Berg (red): *Asylsøker – I velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget
- Valenta, M (2012): «Hverdagsliv og sosiale relasjoner på asylmottak» i Valenta, M & B. Berg (red): *Asylsøker – I Velferdsstatens venterom*. Oslo: Universitetsforlaget
- Varvin, S. (2015): *Flukt og eksil*. Oslo: Universitetsforlaget
- Young, I. M. (2005): *On Female Body Experience: Throwing Like a Girl and Other Essays*, Cary, NC, USA: Oxford University Press

Arkitektur formidler informasjon om hvem vi er og hvor vi hører hjemme. Bygninger og steder skaper og symboliserer identiteter og forskjeller mellom mennesker. Asylmottakenes arkitektur gjør derfor ikke bare noe med beboernes livskvalitet og selvforståelse, den påvirker også andres oppfatninger av og relasjoner til beboerne. Omgivelsene kan enten vanskeliggjøre eller lette asylsøkeres hverdagsliv i ventetiden. Utformingen av mottaket kan påvirke konfliktnivået og beboernes helsesituasjon, og beliggenheten har betydning for asylsøkernes muligheter for deltakelse i lokalsamfunnet.

Målet med dette heftet er å bidra til å sikre grunnleggende bokkvaliteter i norske asylmottak. Heftet skal gi grunnlag for å ta riktige valg ved etablering og tilsyn av mottak gjennom å tydeliggjøre hvilke kvaliteter ved de fysiske omgivelsene i mottakene som kan skape en verdig livssituasjon uavhengig av om beboerne skal forberedes på integrering eller retur.

I tillegg er håpet at eksemplene som trekkes fram vil inspirere de som arbeider i bransjen til å få det beste ut av de eksisterende rammene, finne egnet bygningsmasse eller planlegge ny, og få til gode samarbeidsprosesser med andre involverte aktører.

ISBN 978-82-7551-118-6

NTNU – SINTEF – Høgskolen i Lillehammer